

Grænseforeningens
årbog 1999

NATIONALE MINDRETAL UDE I EUROPA

Nationale mindretal
ude i Europa

Grænseforeningens årbog 1999

Jørgen Kühl

Nationale mindretal ude i Europa

Beretning om GRÆNSEFORENINGENS
virksomhed i året 1. april 1997 - 31. marts 1998

Grænseforeningens årbog 1999
Jørgen Kühl: Nationale mindretal ude i Europa
Redaktion: Niels Henriksen
Omslag og kort: John Fowlic/Studio 16A
Copyright: Grænseforeningen
Udgiver: Grænseforeningen,
Peder Skams Gade 5,
Postboks 1530, 1020 København K
Tlf. 33 11 30 63
Tryk: Clemensstrykkeriet, Århus
ISBN 87-87238-18-7

Grænseforeningens årbøger:

1967: Dansk i Sydslesvig – 1968: Nordisk i Sydslesvig – 1969: Danmarks første storby – 1970: 50 år med Danmark – 1971: Vore frisiske naboer – 1972: Grænselandet og Europa – 1973: Ung ved grænsen – 1974: Dansk hverdag i Sydslesvig – 1975: Europas nationale mindretal – 1976: Kirkekunst i Sydslesvig – 1977: Grænselandets sprog – 1978: Dansk konsolidering – 1979: Dronningen i Sydslesvig – 1980: Politik i Sydslesvig 1945-1979 – 1981: Som vi ser os selv – 1982: Der var engang i Sydslesvig – 1983: C. W. Eckersberg 1783 2/1 1983-1984: Gennem Flensborg med Helmut og Povl Leckband – 1985: Herregårde i Sydslesvig – en fælles kulturarv – 1986: Sagn og saga fra Sydslesvig – 1987: Sydslesvigske oldtidsminder – 1988: Danske huse i Sydslesvig – 1989: Da det begyndte – de sønderjydske foreningers første år – 1990: Skikke og traditioner i årets løb i Nord og Sydslesvig – 1991: ... til støtte for danskheden, Grænseforeningen 1920-1990 – 1992: Syv ture i Sydslesvig – 1993: Dansk i en tysk stat 1945-1992 – 1994: Otte ture i Sydslesvig – 1995: Slesvig delt i 75 år – 1996: En snes nyere danske sange fra grænselandet – 1997: Karl Otto Meyer – dansk og nordisk forpost i Kiel – 1998: Det sønderjyske kaffebord – et samspil mellem nationalpolitik og kosttradition.

Forord

I 1975 udgav Grænseforeningen en årbog med tema-artiklen »Europas nationale mindretal«.

Siden da har Europabilledet ændret sig radikalt. Den individuelle frihed, som blev muliggjort hos nationer i Central- og Østeuropa i årene efter 1989, fremviste en mangfoldighed af nationale mindretal, der tidligere havde været holdt indkapslet af de totalitære regimer, som siden 1930'erne havde domineret området. Generelt har disse omvæltninger øget interessen for nationale mindretal og deres skæbne. Interessen begrænser sig ikke alene til mindretallene selv, men også til flertalsbefolkningerne i de berørte områder, ulykkeligvis ofte med negative følger for de lokale mindretal. I takt med mindretallenes øgede påvirkning på politiske strømninger, hvis dønninger ikke altid holder sig inden for statsgrænserne, er man også i befolkninger uden nationale mindretalsproblemer blevet opmærksom på begrebet.

Jørgen Kühl, ph.d. i historie, er museumsinspektør på Danevirkegården ved byen Slesvig. Forfatteren er ekstern lektor på Aarhus Universitet, han er aktiv som forsker inden for mindretal, har blandt mange andre skrifter redigeret bogen »Mindretalspolitik« for Dansk Udenrigspolitisk Institut i 1996, og udgav på Aarhus Universitetsforlag i 1997 et omfangsrigt videnskabeligt arbejde om de mange tyske mindretal i Østeuropa: »Tyskere i Øst«. Med støtte fra Grænseforeningen udkommer i 1999 på Gyldendal en lærebog inden for Samfunds-fag om mindretalsforhold, skrevet af Jørgen Kühl.

Nærværende »Nationale Mindretal ude i Europa« er den første bog i en lille serie på to. Den årbog, som Grænseforeningen udgiver i 2001 med samme forfatter, vil beskrive de nationale mindretal i Norden med særlig vægt på de tre mindretal i det dansk-tyske grænseland: De danske sydslesvigere, nordfriserne og det tyske mindretal.

København, den 1. december 1998

Niels Henriksen

Nationale mindretal ude i Europa

Af Jørgen Kühl

I de seneste 15 år er de nationale mindretal i Europa vendt tilbage som en politisk realitet. Efter i næsten 40 år at have været fortrængte af den overordnede øst-vest-konflikt, stort set ignoreret af forskere og undertrykt i de kommunistiske stater, begyndte mindretallene hovedsageligt i Østeuropa at markere deres eksistens og varetage deres interesser på ny. Det kunne kun ske, fordi de kommunistiske regimer var inde i en reformperiode. I 1985 iværksatte Mikhail Gorbatsjov, generalsekretær for det kommunistiske parti i Sovjetunionen, reformer (perestrojka), der bl.a. omfattede en ny åbenhed (glasnost) i den sovjetiske medie verden. Pludselig kunne aviserne berette om etnisk mangfoldighed i USSR og konflikter mellem mindretal og flertal. Det satte gang i en kædereaktion, der førte til afdækningen af stadig flere nationale konflikter, som syntes at eskalere med lynets hast. I 1989 faldt de kommunistiske regimer i Østeuropa. USSR gik i opløsning i december 1991. Det ideologiske tomrum efter kommunismens bortdøen blev hurtigt fyldt af nationalistiske bevægelser. Alle nationale grupper – flertal som mindretal – blev præget af dem. Mindretallene krævede deres ret. Det førte til spændinger, konflikter og i nogle tilfælde krig.

Flertal og mindretal

I Østeuropa tilhører over en femtedel af befolkningen nationale mindretal. I Vesteuropa er der tale om langt mindre grupper. Her skønnes minoritetsandelen at udgøre 2-5%, men med stor variation fra ca. 25% i Spanien til ca. 0,2% i Tyskland. I Danmark udgør det tyske mindretal ca. 0,3% af befolkningen. Der findes ingen præcise tal over, hvor mange mindretal der findes i Europa, men alene i den Europæiske Union er der 41 anerkendte mindretalssprog – lige fra samerne i Finland til grækerne i Italien. Det betyder dog ikke, at hvert sprog er lig med et mindretal. Således tæller tysk som ét mindretalssprog, men der findes tyske mindretal i bl.a. Danmark, Belgien, Frankrig og Italien. Katalansk tales i Frankrig, Spanien og Italien. Albansk i Italien og Grækenland. I alt findes der mindst 75 nationale mindretal i EU. Uden for EU står Schweiz og Norge. Også her tales der flere sprog. Vi hører ikke særligt meget til disse vesteuropæiske mindretal i hverdagen. Mange ved slet ikke, at de findes.

I Østeuropa er landkortet endnu mere broget. Her findes mindst 200 forskellige nationale grupper, der igen taler lidt flere sprog, og som udgør flere tusinde nationale mindretal. Tyskerne findes f.eks. som mindretal i bl.a.

Polen, Tjekkiet, Slovakiet, Ungarn, Slovenien, Kroatien, Bosnien-Hercegovina, Serbien, Rumænien, Ukraine, Rusland, Centralasien, Kaukasus og i de baltiske stater Estland, Letland og Litauen. Næsten i alle lande findes der endog flere end ét tysk mindretal: I Rumænien findes 10 forskellige tyske mindretal, i Rusland flere end 75. Tyskerne er ikke det eneste folk, der lever som mindretal i flere stater. Det gælder faktisk for alle de store nationer i Østeuropa, at de har mindretal i nabolandene. I dag er 5 sådanne mindretalsgrupper betydningsfulde: De polske, tyske, ungarske, albanske og russiske minoriteter.

Mindretal findes overalt

Europakortet er broget. Ved siden af de store nationale grupper findes der utallige mindretal, som hver taler deres eget sprog og har deres egen særlige kultur. Forestillingen om, at der i Danmark kun lever danskere og i Italien kun italienere er derfor helt forkert. Faktisk har så godt som alle stater i Europa ét eller flere mindretal inden for landets grænser. Eneste undtagelser er Island og Portugal. Her findes der ingen nationale mindretal, men til gengæld immigranter med egen kultur og eget sprog. Således er alle europæiske lande multikulturelle og -etniske, men i forskellig grad.

Hvad er et mindretal?

Mindretal er mange ting. Der findes ingen klar definition af, hvad et mindretal er. Begrebet bruges i flæng og benyttes f.eks. om indvandrere og flygtninge, som kaldes »etniske mindretal«. I Danmark er en række indvandrergrupper sluttet sammen i »Etniske Mindretals Sammenslutning«, der sammen med flere andre organisationer er repræsenteret i »Nævnet for Etnisk Ligestilling«. Det blev nedsat af Folketinget i 1993 og skal bl.a. opfordre myndigheder, institutioner og privatpersoner til at behandle etniske mindretal ligeværdigt. Det betyder dog ikke, at Danmark anerkender indvandrerne som mindretal på lige fod med de ca. 12-15.000 tyskere, der lever i Sønderjylland. Officielt findes der i Danmark kun ét mindretal, der nyder særlig beskyttelse under en række internationale aftaler om mindretalsrettigheder, og det er netop det tyske mindretal. Det betyder ikke, at alle tyskere i Danmark er en del af mindretallet. Der bor også tyskere i København eller Ålborg, som er flyttet til Danmark. De er ikke noget nationalt mindretal, men enten udlandstyskere eller indvandrere. Selv om Danmark i nogle sammenhænge taler om etniske mindretal, anerkendes de officielt ikke som »rigtige« mindretal, når de tilsikres internationale mindretalsrettigheder. I øvrigt er heller ikke alle immigranter etniske mindretal. Begrebet bruges uden videre om tyrkere i de vesteuropæiske lande,

men ingen ville drømme om at karakterisere danskere, der har bosat sig på Costa del Sol, som noget etnisk mindretal. Der findes således ingen sikre kriterier for, hvornår et mindretal bliver et mindretal – og hvilke grupper der kan komme på tale.

Et nationalt mindretal

Her skal vi beskæftige os med »nationale mindretal«. Et nationalt mindretal er en gruppe mennesker, hvis nationalitet er forskellig fra flertallets. Et nationalt mindretal har et eget sprog, en egen kultur og besidder egne traditioner. Dets medlemmer identificerer sig med nationaliteten, selv om de ikke nødvendigvis taler dets sprog. De fleste nationale mindretal har tilmed et »hjemland«, hvor deres sprog og kultur er dominerende. Mere præcist er det engelske begreb »kin-state«, altså beslægtet stat. Således er Danmark »kin-state« for det danske mindretal i Sydslesvig. En del nationale grupper har dog ingen »kin-state« og findes kun som minoritet. Fri-serne i Tyskland er et sådant mindretal.

Mindretal udgør som regel mindre end halvdelen af et lands befolkning. De kan højst udgøre 50% minus 1 person af den samlede befolkning. Typisk er mindretal et numerisk mindretal. Det er en klar definition. Sådan er det dog ikke altid i praksis. Mindretalsbegrebet er forbundet med dominans-begrebet. Flertallene dominerer over mindretallene, ganske enkelt fordi de er i flertal. Flertallet kan derfor også i et demokratisk samfund påtvinge mindretallet sin vilje. I nogle lande er magtforholdet dog omvendt. Her er det mindretallet, der dominerer over flertallet. Endelig har et mindretal oftest samme pas som flertallet. Staterne anerkender næsten kun de mindretal som nationale mindretal, der i kraft af deres statsborgerskab hører til i staten. Er man ikke statsborger i landet, udgør man for staten heller ikke noget nationalt mindretal. Så er man udlænding, som er bosiddende i landet, og får ingen mindretalsrettigheder. Statsborgerskabet er i nogle lande et meget centralt problem for mindretallene. I Estland og Letland findes der store befolkningsgrupper, som taler russisk, besidder den russiske kultur og plejer russiske traditioner, uden at være anerkendt som russisk nationalt mindretal. De betegnes derimod som fremmedarbejdere eller indvandrere – netop fordi de ikke er statsborgere i Estland og Letland. De store russiske mindretal føler, at de bliver diskrimineret, fordi de ikke anerkendes som mindretal; men selv om de ikke anerkendes af de estiske og lettiske myndigheder, ændrer det intet ved, at de faktisk udgør mindretal. Der er forskel mellem at være et anerkendt og et faktisk mindretal. I sidste ende er det altid op til staten selv at afgøre, om der findes mindretal inden for landets grænser. Kun de anerkendte mindretal har krav på særlige mindretalsrettigheder. Derudover findes der grupper af mennesker, der op-

fatter sig selv som mindretal, men ikke anerkendes som sådanne. De kan så til gengæld af andre lande betegnes som mindretal – lige som vi taler om russiske mindretal i de baltiske stater.

Den officielle anerkendelse af mindretallene er et problem mange steder, ikke blot i Østeuropa, men også i Vesteuropa. Frankrig og Grækenland påstår således begge, at der ikke findes mindretal i deres lande. I stedet tales der om regionalsprog og religiøse mindretal. Men i Frankrig kræver bl.a. bretonere og korsikanere at blive anerkendt som nationale mindretal, og det samme gør tyrkere og makedonere i Grækenland, uanset at de alle er statsborgere i det land, de bor i.

At vælge en nationalitet

At tilhøre et mindretal er en afgørelse, den enkelte selv træffer. Der er tale om et individuelt, personligt og frivilligt valg: Man vælger at tilhøre et mindretal. Det kan være svært at følge, når man bor i Herning eller Roskilde. Her kan der slet ingen tvivl opstå om, at man er dansk – for der er jo intet alternativ. Ingen kunne drømme om pludselig at vælge at være engelsk eller svensk. I grænselande er det derimod ganske almindeligt at vælge et nationalt tilhørsforhold, fordi der findes flere kulturer at vælge imellem.

Ingen regler uden undtagelse. Én ting er teori, og noget andet er praksis. Det er ikke sikkert, at ens valg af nationalitet anerkendes af dem, man lever sammen med. Det er ikke sikkert, at det mindretal, man vælger at tilslutte sig, vil tage imod en. Det er heller ikke givet, at mindretallets »kinstate« anerkender valget. Endelig kan det ske, at myndighederne ikke vil acceptere det fri nationalitetsvalg og derfor fortsat betegner vedkommende som medlem af den oprindelige gruppe. I nogle tilfælde kan staten også bare bestemme, at man tilhører en nationalitet, uden at man selv ønsker at være det. Selv om der i dag findes internationale retsregler, der bestemmer, at det er en individuel afgørelse at tilhøre et mindretal eller ej, vil det således i praksis kunne være vanskeligt at skifte nationalitet.

Nationalitet er en tillært størrelse. Man fødes ikke med en national identitet, men tilegner sig den efterhånden. Den opstår som følge af en kulturel påvirkning. Man fødes ikke som dansker. De fleste danskere vil ganske vist være født ind i den danske kultur. Derfor vil det synes »naturligt« at være dansk. Sådan er det bare ikke. Danskhed har intet at gøre med natur. Der er udelukkende tale om kultur. Ikke desto mindre er der mange, som påstår, at der er en sammenhæng mellem nationalitet og blod, samt at der findes nogle særlige arveanlæg, der gør en dansker til en dansker. De skulle i så fald sidde ved siden af oplysningen om højde, hårfarve osv. Det er noget sludder. Der findes intet danskheds-gen, lige så lidt som der findes et gen for at være tysk, håndboldspiller, folkeskolelærer eller sygeplejer-

ske. Danskhed har intet at gøre med naturlige anlæg eller biologi i det hele taget. Danskhed opstår i vores hoveder og er resultat af kultur. Hverken mere eller mindre. Det gælder for flertal og for mindretal. Vi fødes uden nationalitet. Vi prægnes fra fødslen af vores forældre og af vores omverden. På den måde opstår et sprog og en kultur og på et tidspunkt en nationalitet, som vi bliver del af. Som regel sker denne proces af sig selv. Ikke desto mindre er der tale om en indlæring. Vi lærer at være danske. Vi er det ikke i kraft af vores arveanlæg.

Objektive og subjektive kriterier

Kriterierne for en nationalitet kan sammenfattes i begrebsparret objektive og subjektive kriterier. Mens de objektive kan »måles« ved f.eks. sprogbrug etc., bygger de subjektive på den individuelle identifikation med en kultur/nationalitet og kan som sådan ikke efterprøves. Det diskuteres meget, hvilket kriterium der er vigtigst. De fleste vil umiddelbart pege på det objektive og herunder især på sproget. Imidlertid viser et indgående studie af minoriteter, at det ikke er tilfældet. Faktisk findes der grupper, som besidder alle objektive kriterier for at være en minoritet, men alligevel identificerer sig nationalt med flertallet. Omvendt findes der endnu flere grupper, der ikke er forskellige fra flertallet på det objektive plan, men alligevel subjektivt identificerer og definerer sig selv som minoritet. I nogle tilfælde – som hos friserne i Sydslesvig – findes begge kategorier inden for samme gruppe: De fleste frisere identificerer sig i national henseende som tyske, mens et mindretal identificerer sig som national minoritet. Det kan således konkluderes, at de subjektive faktorer er vigtigst, for uden subjektiv identifikation findes der heller intet mindretal, selv om de objektive kriterier taler for det. Omvendt vil den subjektive identifikation som regel blive fulgt op af et forsøg på at tilegne sig de objektive kriterier, idet begge komponenter tilsammen danner den nationale identitet: etniciteten.

Tre nationer og mange mindretal

Der findes mindretal mange steder. Europa er fyldt med grænselande, hvor den røde streg på landkortet adskiller selvstændige stater, men ikke afgrænser kulturer. På den anden side af Østersøen ligger Polen, Litauen og Belarus. De tre lande har en fælles historisk arv og indgik i middelalderen i et fælles rige. Siden var der tale om en stærk gensidig kulturel påvirkning, der satte sit præg på alle tre nationer. Efter Første Verdenskrig fik de tre nationer hver deres stat. Belarus hed dengang Hviderusland og blev hurtigt indlemmet i Sovjetunionen. Polen og Litauen eksisterede helt frem til Anden Verdenskrig. De kom hurtigt i krig med hinanden, og Polen ero-

brede hele området omkring Litauens hovedstad Vilnius. I 1940 blev Litauen besat af Sovjetunionen, dernæst af Tyskland og så efter Anden Verdenskrig på ny indlemmet i Sovjetunionen. Samtidig fik Litauen Vilnius tilbage igen – og et stort polsk mindretal. Frem til 1985 kom det ikke til større konflikter mellem polakker og litauere. Det sørgede centralmagten i Moskva for. Først da generalsekretær Gorbatsjov kom til magten i 1985, skete der noget. Estland, Letland og Litauen skabte sig stadig større frihed – og i august 1991 blev de selvstændige stater. Derpå anerkendte først Island og Danmark, siden resten af Verden de baltiske staters uafhængighed. Kort tid efter gik Sovjetunionen i opløsning, og Hviderusland blev en selvstændig stat under navnet Belarus.

Polakkerne i Litauen var imod, at Litauen blev selvstændigt, fordi de frygtede, at de ville blive diskriminerede af litauerne. Spændingerne mellem polakker og litauere smittede af på forholdet mellem Polen og Litauen. Alligevel afstedkom mindretalsproblemet ikke nogen varig konflikt mellem de to lande, som havde en fælles interesse i et godt forhold. Dermed kunne de også forhindre Rusland i at vinde indflydelse i området. En del af Rusland ligger nemlig mellem Polen og Litauen: Kaliningrad-området ligger ud til Østersøen og er hjemsted for en stor del af den russiske østersøflåde. I 1994 indgik Polen og Litauen en aftale, der bl.a. sikrede de to landes mindretal. Ligesom der findes polakker i Litauen, lever der også et litauisk mindretal i Polen. Siden da er forholdet mellem polakker og litauere blevet langt bedre. Alligevel er det ikke ideelt. Det hænger sammen med, at polakkerne stadig udgør flertallet i en række kommuner i Litauen. Omkring den litauiske hovedstad Vilnius findes der to kommuner med hhv. 65 og 80% polske indbyggere. I 1990-91 havde de oven i købet ud-råbt egne polske ministater. Det har litauerne endnu ikke glemt, og derfor er de stadig mistroiske over for det polske mindretal. Polakkerne er ikke den eneste minoritet i Litauen. Faktisk findes der 109 forskellige nationaliteter, der dog ikke alle hævder en minoritetsstatus.

Polakkerne i Litauen er et nationalt mindretal. Alligevel er heller ikke dette problem helt enkelt at forklare. Selv om de betegner sig selv som polske og anerkendes som sådan af både Polen og Litauen, er det ikke givet, at de virkelig er det. Det er en indviklet historie, men karakteriserer en del mindretalsproblemer i Østeuropa. Det tredje land i området er som nævnt Belarus. De tre nationer har en lang fælles historie, og det er umuligt at dele historien i lige store stykker. Det samme gælder befolkningerne. Faktisk hævder belarusiske nationalister, at polakkerne omkring den litauiske hovedstad Vilnius slet ikke er polakker, men derimod belarusere, som er blevet assimileret til polsk sprog og kultur. Heri støttes de belarusiske nationalister af litauiske, som ser en fordel i at svække det polske nationale standpunkt. Derfor kan det ikke med sikkerhed afgøres, hvad dette mindretal er.

Polen har ikke kun mindretal i nabolandene, men også etniske grupper inden for landets grænser: Tyskere, litauere, belarusere, ukrainere, lemker, jøder, sigøjnere, tjekker, slovakker, tatarer og armeniere. Tyskere blev først endeligt anerkendt i 1990, mens de slaviske mindretal har været anerkendt siden 1945. Det demokratiske Polen tillod i 1992 undervisning i mindretalssprog, og i den reviderede forfatning fik mindretallene tilsikret ret til at pleje deres eget sprog og kultur. Først i 1998 er Polen i færd med at vedtage en egentlig minoritetslov, der bl.a. skal sikre tosproget skiltning i mindretalsområder. Det største mindretal er tyskerne, som især bor i det område, der kaldes Schlesien. Her findes i 1998 over 500.000 tyskere. De er for tiden repræsenteret i det polske underhus med 2 medlemmer, efter i de foregående to valgte parlamenter først at have haft 6 og siden 4 underhusmedlemmer og 1 senator i overhuset.

Tyske mindretal i Østeuropa

Ikke bare i Polen findes der i dag tyske mindretal. Faktisk findes de i alle østeuropæiske lande undtagen Albanien og Bulgarien. De har boet i Østeuropa i flere hundrede år og er efterkommere af indvandrere. Tyskerne kom ikke på én gang, men i flere indvandringssølger. De sidste indvandrede til det nuværende Rumænien, Serbien og dele af Rusland i begyndelsen af 1800-tallet. Tyskerne blev nationale mindretal i Østeuropa efter 1918, da de tre kejserriger: Rusland, Østrig-Ungarn og Tyskland gik i opløsning, og en række ny stater opstod. I mellemkrigstiden 1918-1939 organiserede de sig med egne partier, foreninger og skoler. I 1930'erne blev de stærkt påvirket af Hitler-Tyskland. De blev nazistiske, og de unge mænd drog i krig for Hitler-Tyskland under Anden Verdenskrig 1939-45 og blev som sådan involveret i de tyske krigsforbrydelser, hvilket de blev straffet for i slutningen af og efter krigen. De sejrende magter besluttede i august 1945 i Potsdam, at tyskerne skulle udvises, flyttes og fordrives fra Polen, Ungarn og Tjekkosllovakiet. I Jugoslavien gik man selv i gang med at fordrive tyskerne, og flere hundredetusinde tyskere flygtede fra Rumænien.

Flugt og fordrivelse

Alt i alt blev mellem 12 og 14 millioner tyskere fordrevet fra Østeuropa. Langt de fleste stammede fra de tyske østområder, der nu blev en del af Polen. Mange mistede livet undervejs. Der kan ikke sættes præcise tal på, men skønnene varierer afhængig af national observans fra 100.000 til flere millioner omkomne. Resultatet blev, at mellemkrigstidens store tyske mindretal var skrumpet ind til mindre grupper. Men tyskerne var ikke helt

forsvundet som mindretal. Således fandtes der i 1950 stadig ca. 380.000 tyskere i Rumænien. Det var ganske vist halvdelen af førkrigsbefolkningen, men stadig nok til at bevare mindretalskulturen. I Tjekkoslaviet fandtes der i 1937 over 3,3 millioner tyskere. Deraf blev langt størstedelen fordrevet, så der i 1947 blot kunne tælles 250.000. Fra Ungarn blev halvdelen af førkrigstidens 500.000 tyskere fordrevet. Siden 1950'erne taler Ungarn om et tysk mindretal på 220.000 personer, selv om der reelt blot findes 100.000 i dag. Jugoslavien var godt i gang med at udslutte de tyske mindretal. I 1930'erne fandtes der en halv million, ved årsskiftet 1944/45 200.000 og i 1948 57.000 tyskere i landet. Af disse resterende tyskere udvandrede langt de fleste i de følgende år, så der i 1981 fandtes 10.000 tyskere og østrigere i Jugoslavien.

De lyst skraverede områder er hovedsageligt tidligere tyske landområder, som blev tilagt Polen efter 2. verdenskrig. I det tidligere Øvre Slesien findes stadigvæk et stort tysk mindretal.

I Polen fandtes der i 1946 endnu 435.000 registrerede tyskere, deraf var dog kun halvdelen anerkendt af de polske myndigheder som tyskere. Resten havde under krigen opnået tysk statsborgerskab, men omgjorde i 1945 deres valg og blev polske igen. Blot 5 år senere var en stor del af de anerkendte tyskere udvandret til Vesttyskland, og der var kun 42.000 anerkendte tyskere tilbage. Efter at tyskerne var flygtet eller var blevet fordrevet fra det ny vestlige Polen, påbegyndte de ny magthavere på Stalins foranledning at deportere andre mindretal. Fra april til juli 1947 blev ca. 147.000 ukrainere og lemker (der er beslægtet med ukrainerne) deporteret fra det østlige Polen til de egne, som tyskerne var blevet fordrevet fra. Derfor vil man i dag i Schlesien kunne møde fordrevne tyskere, som opsøger deres barndomshjem, og som dér vil kunne møde deporterede ukrainere, der gerne vil gense deres barndomshjem i øst.

Tyskere, polakker og ukrainere blev flyttet rundt, da Polen efter 1945 blev flyttet mod vest på landkortet. De tidligere tyske østprovinser blev nye polske vestprovinser, mens det østlige Polen blev indlemmet i Hviderusland og Ukraine. Således opstod der nye mindretal, selv om deres størrelsesorden slet ikke kan sammenlignes med situationen før 1945. Før krigen var henved en tredjedel af Polens indbyggere af ikke-polsk nationalitet, efter 1945 drejer det sig om mindre end en tyvendedel. Mindretalsproblemet var blevet reduceret i kraft af dels nazisternes systematiske folkedrab på millioner af polske jøder, dels fordrivelsen af tyskerne. Tyskerne var ikke de eneste, der blev fordrevet. Faktisk kan det hævdes, at rødder med befolkningsgrupper – de såkaldte »population transfers« – har været reglen frem for undtagelsen i Europas minoritetspolitik i det 20. århundrede. Metoden blev brugt hyppigt 1918-48. Den blev taget i brug igen i 1990'erne på Balkan under navnet »etniske udrensninger«. Mindretallene blev objekter for denne politik. De kunne reelt ikke sige fra trods lejlighedsvis valgmuligheder mellem pest og kolera.

Tyskerne som mindretal

I 1946 blev fordrivelserne afsluttet. Efter yderligere en årrække, hvor tyskerne de fleste steder ingen rettigheder havde, begyndte de østeuropæiske stater at integrere dem i samfundene. Der blev grundlagt foreninger og tilbudt tyskundervisning i skolerne. Formelt blev tyskerne ligeberettiget med andre mindretal og flertallene. Reelt var situationen de fleste steder en anden. Tyskerne holdt lav profil, en del emigrerede, andre assimilerede sig. De opgav deres tyskhed, bl.a. for at undgå overgreb. Kun i Rumænien var situationen anderledes, idet rumæniens-tyskerne talte tysk og havde en stærk national bevidsthed. De måtte tilpasse sig styrets krav, men kunne alligevel bevare og udvikle deres tyske kultur. I 1970'erne og 80'erne ud-

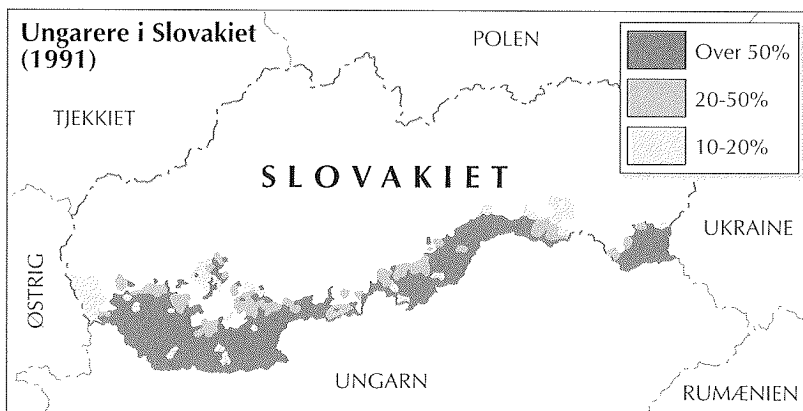
vandrede mange rumæniens-tyskere som følge af en regulær handel mellem Vesttyskland og Rumænien: Bonn betalte en fast stykpris i hård valuta pr. etnisk tysker, og Bukarest leverede varen. Først i 1989 forandrede de tyske mindretals situation sig afgørende. Da diktaturerne faldt, fik borgerne i disse lande mulighed for frit at rejse udenlands. Mange tyskere fra Polen, Rumænien og Sovjetunionen rejste til Tyskland. Mindretalsområderne blev drænet for tyskere. Resultatet var i Rumænien, at der i 1992 kun fandtes godt 100.000 tyskere, i dag næppe flere end 70.000.

I 1990 blev Øst- og Vesttyskland forenet. Det ny Tyskland tog sig med det samme af de tyske mindretals problemer i Østeuropa. Tyskland indgik en stribe aftaler om bl.a. mindretalsrettigheder med de ny demokratiske stater. Dermed forsøgte det at sikre, at de tyske mindretal kunne blive boende og leve som tyskere i Østeuropa. Desuden iværksatte Tyskland støtte til de tyske mindretal. Der blev udsendt lærere, bygget skoler og kulturhuse, men også mejerier, bagerier og rensningsanlæg. I dag findes der ca. 500-800.000 tyskere i Polen, 100.000 i Tjekkiet, 25.000 i Slovakiet, 100.000 i Ungarn, 70.000 i Rumænien, 10.000 i det tidligere Jugoslavien og op mod 2 mio. i ex-Sovjet. I alt kan der regnes med ca. 3 mio. etniske tyskere. De lever de fleste steder under sikrede kår. Alligevel fortsætter udvandringen, især fra Asien. I de seneste 10 år er således godt 2 millioner tyskere emigreret til Tyskland.

Ungarerne i Centraleuropa

Ligesom Tyskland måtte også Ungarn efter Første Verdenskrig afstå landområder og befolkninger til de ny nabostater. Det skete i 1920 ved fredsslutningen i Trianon, en forstad til Paris. Dermed opstod der pludselig store ungarske mindretal i Rumænien, Jugoslavien og Tjekkosllovakiet. Ungarn forsøgte at få omstødt de ny grænser. Ungarerne ville på den ene side ikke affinde sig med at være blevet mindretal i ny stater. På den anden side ville de heller ikke opgive retten til at bo i de egne, hvor de havde haft hjemme i århundreder. I 1930'erne indgik Ungarn et forbund med Tyskland og dermed fik Ungarn mulighed for at få en del af de ungarskeboede områder tilbage igen. Det skete som følge af tysk pres på Rumænien og Jugoslavien. Den nordlige del af Transsylvanien blev afstået til Ungarn. Det samme skete med områder i Jugoslavien. Her fandtes der store ungarske grupper, der mange steder udgjorde flertallet. Da Tyskland i 1938 besatte Tjekkosllovakiet, blev landet opløst, og der opstod en ny stat: Slovakiet. Dele af landet blev afstået til Ungarn. Det så ud, som om Ungarn havde fået sine krav opfyldt: De fleste ungare, der var blevet mindretal i 1920, levede nu inden for samme stat. I 1945 blev grænseændringerne omstødt igen: Ungarn fik de samme grænser som i 1920. I titusindvis flygtede un-

garere derefter fra Transsylvanien til Ungarn. Det samme gjorde mange ungare fra Jugoslavien. Endelig påbegyndte Tjekkoslovakiet en fordri- velse af ungarene i Slovakiet, som dog blev indstillet på foranledning af Sovjetunionen. I alt var 70.000 ungare allerede blevet udvist til Ungarn. Andre 44.000 blev tvangsforflyttet fra Slovakiet til Tjekkiet. I det kommu- nistiske Østeuropa blev ungarene omfattet af den generelle mindretalspo- litik og fik egne skoler, foreninger og organisationer. I Rumænien fik de en overgang et selvstyrende område, men det blev endeligt opløst i 1968. Un- garerne udgjorde dog stadig flertallet i Slovakiet i grænseområdet til Un- garn, og det samme var tilfældet i store dele af Rumænien, ikke mindst i Transsylvanien.

Det ungarske mindretal på over 1/2 mio. udgør det største nationale mindretal i Slova- kiet, næsten 11% af den samlede befolkning.

Mindretalspolitikken 1948-1989

På papiret fik ungarene gode kår efter 1948. Realiteten var dog ikke altid lige positiv. Den overordnede mindretalspolitik i de kommunistiske lande gik ud på at assimilere mindretallene. Det virker paradoksalt, men faktisk skulle mindretalsinstitutionerne og de offentlige mindretalsskoler ikke be- vare mindretallene, men integrere og dernæst assimilere dem. Alt foregik under central styring. Mindretallene måtte udfolde sig inden for klart de- finerede rammer: De var nationale i deres form, men socialistiske i ind- holdet. Deres kulturforeninger fik påbud om at være internationalistiske – dvs., at de mange folkedansere og kor, der fandtes i de enkelte mindretal, altid skulle synge et antal sange og danse et antal danse, der stammede fra flertallet. Alt foregik ud fra samme kommunistiske ideologi. Alligevel

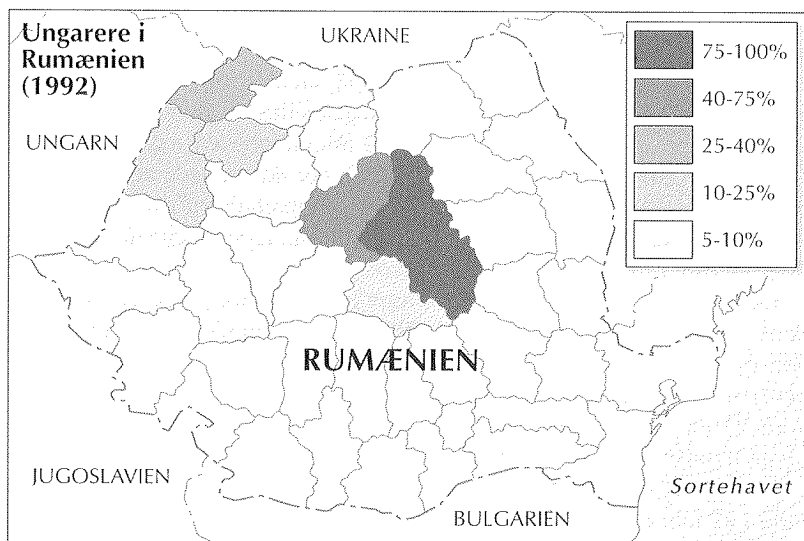
havde mindretalspolitikken også en positiv virkning. Mindretallene havde trods alt mulighed for at bevare deres traditioner, tale og få skoleundervisning i deres eget sprog. De kunne ikke gøre det frit, og de måtte ikke selv bestemme deres politiske profil; men de overlevede som mindretal. For selv om den officielle mindretalspolitik sigtede på assimilation, havde den til dels den modsatte virkning. Selv om betydelige dele af mindretallene faktisk blev assimileret, opstod der samtidig en elite, der blev stadig mere optaget af deres identitet som mindretal. Denne elite skulle få stor betydning i årene efter 1989. Det gælder ikke mindst for de ungarske mindretal.

I 1989 kastede de østeuropæiske nationer den kommunistiske kontrol af sig. De fleste lande blev demokratier og måtte hurtigt finde en ordening for de nationale mindretal. På den måde fik også ungarnerne nye vilkår at leve under. De måtte organisere sig i demokratiske sammenslutninger, og de måtte varetage deres interesser som mindretal under nye vilkår. Det var ikke lige let overalt. Demokratier opstår fra den ene dag til den anden – og flere af de ny stater havde vanskeligt ved at indrette sig som demokratier. Der var nemlig ikke kun tale om et systemskifte på det politiske område. De økonomiske og sociale systemer blev også ændret. Det førte til utilfredshed, arbejdsløshed og store sociale problemer. I Rumænien og Slovakiet (der i 1993 blev selvstændigt) forsøgte regeringerne at holde sammen på landet ved at føre en meget nationalistisk kurs. Den gik ud over mindretallene – og især de store ungarske mindretal rørte meget kraftigt på sig. Ungarn og Polen var sammen med de baltiske stater længst fremme i den demokratiske udvikling, mens de øvrige østeuropæiske lande haltede bagefter. Ungarn satte under den borgerlige regering 1990-94 de ungarske mindretals forhold øverst på sin udenrigspolitiske dagsorden. Gode vilkår for mindretallene blev gjort til en betingelse for et godt samarbejde især med Slovakiet og Rumænien, og det gjorde de bilaterale forhold skrøbelige.

Efter 1989

Der skulle gå adskillige år, før Ungarn kunne finde en ordening med disse to nabolande. Først da den borgerlige regering blev afløst af en social-demokratisk-liberal under ministerpræsident Horn (1994-98), skete der en kovending, idet mindretallene nu blev nedprioriteret. I 1995 indgik Slovakiet og Ungarn en samarbejdsaftale, der også sikrede mindretallenes rettigheder. Den har dog ikke kunnet forhindre, at der endnu i 1998 jævnlige opstod spændinger mellem mindretal og flertal. Det skyldes, at Slovakiet endnu ikke er blevet et »normalt« land og stadig døjer med store politiske, sociale og økonomiske problemer. I 1996 indgik Ungarn en aftale med Ru-

mænien, der også sikrede de næsten 2 millioner ungare. Her er udviklingen gået i positiv retning. Det ungarske mindretalsparti er således med i en koalitionsregering i Rumænien, og en ungare er blevet ny mindretalsminister. Alligevel må det erkendes, at forholdet mellem mindretal og flertal endnu ikke er blevet godt. Der findes stadig spændinger og modsætninger i lokalsamfundene. En del af oppositionspartierne er desuden nationalistiske og laster ungarene og andre minoriteter for problemerne i landet. Omvendt har den ny borgerlige ungarske regering i sommeren 1998 bebudet, at den igen i stærkere grad vil hævde de ungarske minoriteters interesser ikke mindst i Slovakiet.

Også i Rumænien udgør ungarene det største nationale mindretal. Knap 2 mio. svarer til 7% af indbyggertallet.

Albanerne i Serbien, Montenegro og Makedonien

De polske, tyske og ungarske minoriteter er i dag sikret i deres status som følge af bilaterale og internationale aftaler. I Sydøsteuropa findes derimod stadig store minoritetsproblemer. Det gælder især albanerne i Serbien, Montenegro og Makedonien, der i 1998 var blevet brændpunkt for etniske konflikter. I dag findes der små albanske mindretal i Italien og Grækenland samt en ukendt, men formentlig over 100.000 personer stor gruppe illegale albanske immigranter i Grækenland. Det er dog ikke dem, der er involveret i etniske opgør. Det er til gengæld de henvendte 1,8 millioner albanere

i Kosovo-provinsen i Serbien, hvor der i sommeren 1998 udbrød en regulær krig mellem den albanske undergrundshær UCK og de serbiske politio- og militærstyrker. Det afstedkom en flugtbevægelse. Årsagen til den aktuelle konflikt ligger i, at Serbien i 1989 ophævede Kosovo-provinsens selvstyre og indførte en serbisk-nationalistisk politik; der kan dog også peges på dybereliggende grunde såsom en albansk opstand i 1981 og skuffelsen over, at Kosovo ikke blev en ligestillet republik i Titos Jugoslavien ved forfatningsreformen i 1974, men derimod måtte tage til takke med en autonomistatus inden for Serbien. Dertil kommer historiske forhold, som går helt tilbage til 1389. Fra 1989 protesterede albanerne, som er et flertal på 90% i området, fredeligt og organiserede sig hemmeligt med skoler, organisationer, parlament og regering. De håbede på en fredelig løsning på konflikten. Her spillede den valgte kosovoalbanske præsident Rugova, der blev genvalgt med stort flertal i marts 1998, en stor rolle, idet han og den valgte regering satsede på en forhandlingsløsning. I slutningen af 1997 tabte de mere rabiater kræfter imidlertid tålmodigheden med Serbien og Jugoslavien (dvs. Serbien og Montenegro), der ikke agtede at indfri albanernes forventninger om i det mindste en genoprettelse af autonomien fra før 1989. I 1998 fulgte en regulær blodig konflikt mellem den albanske undergrundshær UCK og de serbiske myndigheder.

Der er frygt for, at den aktuelle borgerkrig vil kunne involvere nabolandene i en egentlig international konflikt. Kosovo-området grænser nemlig dels op til det vestlige Makedonien, hvor der lever op imod 500.000 albanere, dels til Albanien med 3,2 millioner indbyggere. Endelig findes der godt 50.000 albanere i Montenegro. I alle disse områder udgør de befolkningsflertallet, i Kosovo ca. 90% af den stedlige befolkning. I alle mindretalsområder findes der tilhængere af dannelsen af et storalbansk rige. Det ville i så fald ikke mindst sønderslå Makedonien, der i forvejen befinder sig i en vanskelig situation med historisk begrundede udenrigspolitiske problemer i forhold til Serbien, Grækenland og Bulgarien. Men det er ikke alle albanere, der er så ambitiøse. Blandt de førende kosovoalbanere tales der i stedet om en uafhængig republik, der samarbejder fredeligt med nabolandene. Endvidere må Albaniens vilje til at føre krig på vegne af de albanske mindretal ikke overvurderes. Selv om de albanske styrker var blevet sat i alarmberedskab i juli 1998, betyder det ikke i sig selv en militær optrapning. Dels er Albanien chanceløs i forhold til Jugoslavien; dels er den albanske politiske elite slet ikke indstillet på et sådant engagement. Det har til dels etniske årsager, der sjældent overvejes. Faktisk er Albaniens befolkning delt i to etniske grupper: I Nordalbanien og Kosovo bor gegerne, mens toskerne bor i Sydalbanien. Forholdet mellem de to grupper er ikke harmonisk, og gegerne er ikke uden videre villige til at satse militært for toskernes skyld. Omvendt har kosovoalbanerne ved flugten til Albani-

en måttet konstatere, at der i materiel henseende ikke kan ventes nogen støtte. Albanien er Europas fattigste land, og Nordalbanien er det fattigste område i landet. Her møder flygtningene stor solidaritet, men også usle forhold, de ikke kender fra Kosovo. De albanske mindretal i Jugoslavien og Makedonien har således en betydeligt højere levestandard end i Albanien. Det kan i sig selv virke konfliktafgrænsende.

For tiden synes der kun at være tre løsninger på Kosovo-konflikten: 1. Det territoriale selvstyre, der fandtes før 1990, genoprettes med større kompetencer. 2. Kosovo bliver en uafhængig stat, muligvis forbundet med enten Albanien eller Serbien og Montenegro via en konføderation. 3. Serbien effektuerer etniske og kulturelle udrensninger og afstedkommer med sin undertrykkelsespolitik så massive migrationer, at den albanske majoritet reduceres til en minoritet. I sidste ende afhænger udfaldet af det internationale samfunds vilje til at diktere en løsning enten ad politisk eller militær vej.

De russiske mindretal

Da Sovjet gik i opløsning i december 1991, havnede 25 mio. russere uden for Ruslands grænser. De blev fra den ene dag til den anden minoriteter efter at have været privilegerede befolkninger i Sovjettiden. De fandtes i alle dele af USSR. Mange steder gik deres tilstedeværelse langt tilbage, i andre tilfælde have de kun en kortvarig tradition på stedet. Alle steder fungerede de som instrument for centralmagten, der siden 1940'erne havde ført en bevidst russificeringspolitik. Der var dog reelt mindre tale om en styrkelse af russisk kultur end af den sovjetiske ideologi. Det kan hævdes, at russerne som nation ikke drog nogen fordel af russificeringen, idet russisk i praksis kom til at betyde sovjetisk. Russerne blev bevidst bosat i perifere republikker for dermed at styrke regimets kontrol. Denne politik havde store konsekvenser for Centralasien og Baltikum.

De baltiske lande

Der var især i de baltiske lande, at russerne bevidst blev allokeret efter 1945. Det skyldtes i første omgang et ønske om at opnå øget kontrol med disse republikker, men siden også mere praktiske konsekvenser af øget industriproduktion og militære installationer i området. Resultatet var måleligt: Migrantrussernes andel voksede hurtigt. I 1979 udgjorde således russerne i Letland 32,8% og i 1989 34% af den samlede befolkning, mens letlernes andel var faldet fra 53,7% til 52%. I hovedstaden Riga var russerne i et totridjedes flertal. I Estland kunne en tilsvarende udvikling følges: Esternes andel faldt fra 64,7% i 1979 til 61,5% i 1989, mens russernes steg

fra 27,9% til 30,3%. Her var der tilmed kun tale om en fortsættelse af en klar tendens, der havde stået på siden 1950'erne: Letterne og esterne var på vej til at blive mindretal i deres egne republikker. I Litauen var situation til gengæld langt mindre dramatisk. Selv om russerne også her voksede i tal, udgjorde de i 1979 alligevel blot 8,9% og i 1989 9,4% af befolkningen. Litauerne udgjorde på samme tid 80% og 79,6%. I det hele taget syntes de russiske immigranter at spille en mindre konfliktforårsagende rolle i Litauen end i de to andre baltiske stater. Litauernes opmærksomhed var især koncentreret omkring det polske mindretal, hvis befolkningsandel til gengæld faldt fra 7,3% i 1979 til 7% ti år senere. Mens konflikten mellem centralmagt og republikbefolkningerne i Estland og Letland havde både en etnisk og en politisk dimension, var Litauernes modsætningsforhold til Moskva især af politisk art. Fælles for alle tre republikker var dog, at de stræbte efter genoprettelsen af deres selvstændighed. Det lykkedes i august 1989 – og russerne blev minoriteter. Her valgte de tre baltiske stater at føre forskellig politik. Litauen tilkendte alle i landet litauisk statsborgerskab, mens Estland og Letland krævede, at personer, der ingen slægtskabsforbindelse havde til estiske og lettiske statsborgere i mellemkrigstidens fri stater først skulle opfylde en række kriterier for statsborgerskab, herunder en sprogrprøve.

Ruslands rolle

De russiske mindretals status betinges i høj grad af Ruslands position som stormagt. Moskva spiller med jævne mellemrum det nationale kort for at lægge pres på staterne i det »nære udland«, dvs. de tidligere sovjetrepublikker. Det har i de seneste år især Letland måtte mærke. Rusland anklager jævnligt Letland for at diskriminere russerne. Det har medført et internationalt pres på Riga, der igen tøvende er gået med til at revidere sin lovgivning om statsborgerskab. Alligevel må Ruslands aktiviteter ikke udlægges som bevis på, at der vitterligt findes en nationalitetskonflikt mellem russere og baltere. Faktisk har der kun været tale om en begrænset emigration fra Estland og Letland. Til gengæld smitter den positive økonomiske udvikling især i Estland af på den russiske befolkning, hvis materielle levestandard er betydeligt højere end i Rusland. Det kunne tyde på, at øget vækst og velfærd i sig selv vil kunne bidrage til en afspænding. Ikke desto mindre er det et problem, at russerne i det nordøstlige Estland udgør over 90% af den stedlige befolkning, men ikke er statsborgere i landet og derfor heller ikke er fuldstændigt ligeberettiget med esterne. Dette problem kan imidlertid ikke løses uden videre: De russiske krav om estisk (og lettisk) statsborgerskab til alle etniske russere kan måske umiddelbart virke logisk, men er ikke indlysende i praksis. Esterne og letterne peger på, at

der har været tale om en kunstigt bosat russisk befolkning uden historiske rødder i området. Problemet følges opmærksomt af den internationale offentlighed, og både esterne og letterne strækker sig langt for at opfylde ikke mindst NATOs og EUs betingelser for en konfliktløsning, før de kan gøre sig håb om fuldgyldigt medlemskab.

Belarus og Ukraine

Russerne udgør traditionelt en stor befolkningsgruppe i de slaviske »kernelande« Belarus/Hviderusland og Ukraine. Især i Belarus var russisk sprog og sovjetisk kultur altdominerende og er det stadig i 1998. Selv om belaruserne i 1979 udgjorde 79,4% og i 1989 77,9% mod russernes 12,9% og 13,2% af befolkningen, har russernes indflydelse været langt større. I Ukraine udgjorde russerne i 1979 21,1% og i 1989 22% af befolkningen. De bor især i de østlige dele af landet og på Krim-halvøen, hvor der findes en autonom republik. På Krim udgør russerne totredjedele af befolkningen, og her har der i en årrække været store spændinger mellem den ukrainske centralmagt og russerne, der sidder på republikstyret. Fra krim-russisk side har der flere gange været optræk til en løsrivelse og tilslutning til Rusland. Krim-problemet vanskeliggøres endvidere af, at tatarerne, der i mellemkrigstiden havde en selvstyrende republik på Krim, men siden blev deporteret under Stalin, i det seneste ti år efterhånden er vendt tilbage til området og gør historiske krav om selvstyre gældende. Krimtatarernes nationale bevægelse er blot et af mange eksempler på, hvorledes Stalins deportationer af henved 40 nationaliteter i 1930'erne og 40'erne i dag hæver sig i form af etniske konflikter både i destinations- og oprindelsesområderne. Det gælder f.eks. meshket-tyrkerne i Uzbekistan og Georgien, tjetjenere og ingusjeter i Kaukasus og mindre udpræget volgatyskerne, der i størrelsesordenen 30-40.000 igen er vendt tilbage til deres tidligere Volgarepublik.

Dniestr-republikken

I ingen af disse tilfælde har de russiske mindretal været aktive i en voldelig konflikt. Det er til gengæld sket i Moldova, der ligger mellem Ukraine og Rumænien. I USSRs sidste leveår var der blevet udarbejdet en ny unionstraktat, som de mange republikker skulle underskrive for på denne måde at genbekræfte Sovjetunionen. I den forbindelse gennemførtes der en folkeafstemning i den russiskdominerede by Tiraspol, der viste, at de etniske russere der på stedet krævede at undertegne unionstraktaten som selvstændig del af USSR frem for som del af Moldova. Regionen kaldes Transdnistriien og havde i 1989 godt 567.000 indbyggere, heraf 28%

ukrainere, 25% russere og 40% moldovere. Selv om det relative moldoviske flertal i regionen boykottede afstemningen, udråbte russerne i september 1990 deres egen Dniestr SSR som en kommunistisk republik og del af USSR. Da kupforsøget mod præsident Gorbatsjov slog fejl i august 1991, erklærede Dniestr SSR sig uafhængigt, officielt af frygt for, at Moldova skulle forenes med Rumænien. Siden fik den navnet den Transdniestriske Moldoviske Republik med Tiraspol som hovedstad. I 1992 udbrød der krig mellem moldoviske og transdniestriske styrker, hvorunder 1.000 blev dræbt og 100.000 drevet på flugt. Derpå greb Rusland ind og stationerede fredsbevarende styrker, der sammen med de to konfliktparter opretholdt ro og orden i regionen. OSCE sendte ligeledes observatører. Siden da er der blevet forhandlet om en konfliktløsning, hvor Moldova fastholder, at Transdnistriren er en del af Moldova, mens transdnistrerne tilstræber en konføderation mellem de to dele. Først i 1998 ser det ud, som om der kan findes en ordning på denne etniske konflikt, for så vidt transdnistrerne accepterer, at området er en del af Moldova, men med en særlig status. Tilsvarende er allerede opnået for de kristne, men turkiske gagauzere, der i december 1994 fik en omfattende selvstyreordning i Moldova.

Mindretal uden hjemland

Mens de fleste af de mindretal, vi her har set på, er nationale mindretal, skal en anden type ikke glemmes: Det er mindretallene uden »kin-state«. Det er betydeligt lettere at få gode levevilkår og respekt for rettigheder, hvis der er en stat, som yder støtte. Det gælder penge, men også politisk støtte. Der findes imidlertid en række mindretal, der ikke er så heldige. Blandt dem hører f.eks. op mod 1,5 mio. rusynere i grænseområdet mellem Polen, Ukraine, Slovakiet, Ungarn og Rumænien samt i Tjekkiet og Jugoslavien.

Rætoromanerne

I Vesteuropa findes der en håndfuld mindretal uden »kin-state«. Dertil hører f.eks. de gælisk-keltiske mindretal i Bretagne, Wales, Cornwall, Skotland, Isle of Man og Galicien, men også sarderner og de ladinskprogede i Italien. Ladinerne er nært beslægtet med rætoromanerne i Schweiz. Rætoromansk er det fjerde statssprog i Schweiz og er officielt anerkendt som selvstændig kultur. Rætoromanerne lever altovervejende i kantonen Graubünden, hvor bl.a. St.Moritz ligger. Hovedbyen er imidlertid Chur.

Rætoromansk er et blandingssprog mellem germansk og romansk. Det har ofte lydt underligt og uforståeligt for rejsende udefra, der kom igennem Chur. De kunne ikke rigtig hitte rede på sproget, som derfor blev betegnet

som et kaudervælsk. Kauder står for byen Chur og vælsk for welsch, dvs. romansk. På dansk bruger vi også begrebet kaudervælsk om noget uforståeligt volapyk. Der er dog kun få, der er klar over, at kaudervælsk i virkeligheden er en betegnelse for rætoromanernes sprog. Det er til gengæld heller ikke lige let at gennemskue. Selv om der i dag kun findes godt 50.000 rætoromanere i Schweiz, taler de ikke det samme sprog, og de har heller ikke det samme skriftsprog. Rætoromanerne taler tre hoveddialekter. Deres kulturelle hovedorganisation Lia Rumantscha (den rætoromanske liga) har dog set det vanskelige i at udbrede rætoromansk på skrift, når der findes tre skriftsprog. Derfor har sprogforskere konstrueret et fælles skriftsprog »rumantsch grischun«, der i stadig større grad benyttes.

Friserne i Tyskland og i Nederlandene

Lige syd for den dansk-tyske grænse er friserne et andet eksempel på et mindretal uden hjemland.

Friserne i Sydslesvig er ikke de eneste frisere. I den tyske delstat Niedersachsen lever en gruppe frisere i Saterland. I dag findes der dog kun godt 1.000 saterlandsfrisere tilbage. Før i tiden fandtes der langt flere, og frisisk var meget udbredt som sprog i hele det område, der kaldes Østfrisland. Det er vanskeligt for denne meget lille gruppe af saterlandsfrisere at bevare deres sprog og kultur. Indtil videre er det dog lykkedes, ikke mindst pga. af samarbejdet med nordfrisere samt friserne i Nederlandene. I den nederlandske provins Friesland lever vestfrisere. De tæller over 400.000 mennesker og er alene i kraft af deres antal i en helt anden situation end nord- og saterlandsfrisere. I Nederlandene er frisisk det andet officielle rigssprog ved siden af nederlandsk. Frisisk er undervisningssprog i skolerne i provinsen Friesland, og det bruges udbredt i offentligheden.

De tre frisiske grupper har fælles oprindelse i oldtidens Frisland. Det var herfra, at nordfrisere i flere udvandringsbølger drog til Sydslesvig. Dernæst blev kontakten dog afbrudt, og der skulle gå århundreder, førend der blev etableret et egentligt samarbejde. Først i 1800-tallet blev der knyttet kontakter mellem nord- og vestfrisere. Det skete med udgangspunkt i, at der blandt vestfrisere opstod en egen frisisk nationalbevægelse, der fremhævede de frisiske særpræg. Da vestfrisere havde nogen succes med deres program, smittede tankerne om en frisisk bevægelse af på nordfrisere. Der skulle dog gå yderligere 50 år, før friserne begyndte at mødes. I 1925 blev så skridtet taget fuldt ud. I den nedresaksiske by Jever mødtes repræsentanter for nord-, øst- og vestfrisere til den første Friserkongres. Den blev fulgt af flere, og i 1930 blev det besluttet at danne et fælles friseråd. Samarbejdet blev afbrudt af Anden Verdenskrig, men i 1955 mødtes man igen i den østfrisiske by Aurich. Her blev der vedtaget et »frisisk

manifest«, som krævede pleje af frisisk sprog og kultur og i øvrigt talte for et forenet Europa. Samarbejdet mellem nord-, vest- og østfriserne førte i maj 1998 til en beslutning om at danne en fællesorganisation ved navn »det interfrisiske råd«.

Sigøjnere

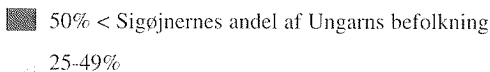
En særlig gruppe af mindretal uden »kin-state« er sigøjnerne/roma. De betegnes hyppigt som en transnational minoritet, idet de lever spredt ud over et stort antal stater. Det skønnes, at der i alt findes mindst 10 mio. sigøjnere. Det er vanskeligt præcist at fastslå deres antal. Det skyldes, at de i tidens løb er blevet udsat for overgreb og forfølgelse. Derfor vælger mange sigøjnere at skjule deres identitet af frygt for diskriminering. Over for myndighederne vil de tit hævde at tilhøre en anden, ikke-stigmatiseret national gruppe. Et skøn anslår, at der i hele Østeuropa findes 5-8 mio. sigøjnere. Eksperterne er dog uenige om deres præcise antal. Det gælder både deres samlede antal og antallet af sigøjnere i de enkelte lande. Her vil der som regel være en enorm forskel mellem officielle tal og mindsteskøn. I Rumænien fandtes der f.eks. ved den sidste folketælling i 1992 godt 410.000 sigøjnere. Samtidig skønnes deres reelle antal at være mindst 2 mio. Lægges alle folketællings-resultater sammen, findes i alt 1,3 mio. sigøjnere i Østeuropa. Det faktiske antal er mindst 5 gange så stort.

I Østeuropa er sigøjnerens situation særdeles vanskelig. Efter at de østeuropæiske lande blev demokratiske i 1989, stod sigøjnerne som regel tilbage som taberne. Fælles for sigøjnerne er, at mange af dem er analfabeter. Det er naturligvis et problem på et arbejdsmarked, der i dag næsten overalt kræver, at man i det mindste kan læse. Sigøjnerne er ofte meget fattige. Derfor er der tit ikke råd til, at børnene går i skole. Det skader naturligvis børnenes mulighed for at få et bedre arbejde og at bryde ud af fattigdommen. Her er der behov for særlig støtte fra skolens og myndighedernes side. Uddannelse er den eneste vej til at bryde den onde cirkel. Når sigøjnerne kan læse og skrive, har de bedre muligheder på arbejdsmarkedet. Men da de generelt er ildesete, er det nødvendigt, at de får særlig støtte for overhovedet at komme ind på arbejdspladserne.

Det var til dels anderledes før 1989. Selv om de østeuropæiske stater var udemokratiske, så havde de fleste sigøjnere det reelt bedre end i dag. Der blev sørget for dem inden for de sociale systemer. Det skete dog ud fra en formyndertankegang, idet sigøjnerne blev opfattet som socialt problem. Det gik undertiden ud over de mest elementære rettigheder, f.eks. blev sigøjnerbørn hyppigt tvangsfjernet. I Tjekkosllovakiet blev flere tusinde sigøjnerkvinder tvangssteriliseret. Så sent som i 1988 blev 2.000 steriliseret. Der forsøgte myndighederne altså at bekæmpe de sociale problemer ved at

begrænse sigøjnernes antal. Efter 1989 har sigøjnerne været kendetegnet af en høj arbejdsløshed. I nogle områder af f.eks. Slovakiet er over 90% af de voksne sigøjnere arbejdsløse. Når staten ikke kan yde en erstatningsindkomst, bliver mange sigøjnere kriminelle for at overleve. Det har betydet, at sigøjnerne har en høj kriminalitetsrate. Det har igen skabt en ny ond cirkel. Idet en del sigøjnere begår kriminelle handlinger, er der en tendens til, at sigøjnerne skæres over én kam og allesammen betegnes som kriminelle. Begås der forbrydelser, beskyldes sigøjnerne for at stå bag. Deres i forvejen negative image forværres. Nogle steder er det kommet til omfattende voldelige overgreb. I slutningen af 1990'erne må sigøjnerne dog især kæmpe med politivold. Der findes eksempler på, at politi i f.eks. Bulgarien har gennembanket sigøjnere – børn som voksne – vilkårligt uden beviser på forbrydelser. Fordi sigøjnerne ikke er vellidte i forvejen, har myndighederne ikke troet på deres klager over politivold, og der findes eksempler på, at læger har nægtet at udstede attester om mishandling, fordi ofrene var sigøjnere.

Alligevel er situationen ikke helt håbløs. Netop fordi der findes mange sigøjnere, ville det være muligt for dem at opnå stor politisk indflydelse. I Rumænien ville de f.eks. kunne opnå lige så stor indflydelse som det ungarske mindretal. Organisationen er dog et problem. Endnu et fællestræk for sigøjnerne i Østeuropa er nemlig, at de ikke har kunnet enes om en eller få organisationer. I stedet har næsten hver eneste klan grundlagt deres egen organisation. Det vanskeliggør sigøjnernes mulighed for at arbejde

Opgørelser over antal sigøjnere i Ungarn svinger mellem 48.000 og 600.000. Kortet viser, hvor i landet sigøjnerne bor.

politisk. Så på den måde bidrager sigøjnerne selv til at vanskeliggøre deres egen situation.

Mindretal i Vesteuropa

Siden de kommunistiske stater faldt ved revolutioner og reformer i 1989, har det i medierne set ud, som om det kun var i Østeuropa, at der var mindretalsproblemer. I den forbindelse kan det tit synes, som om det er mindretallene, der er et problem i sig selv. Begge indtryk er forkerte. Mindretallene er ikke i sig selv konfliktskabende. De indgår som element i et samfund og forsøger at varetage egne interesser i konkurrence med andre. Det kan skabe konflikter. Nogle gange eskalerer de og bliver voldelige.

Sydtyrol

I Vesteuropa fandtes og findes der også blodige mindretalskonflikter. Nogle steder blev vold og terrorisme brugt i en overgangsperiode. Det gælder f.eks. det tyske mindretal i Sydtyrol i Italien, hvor nogle ekstremistiske grupper i 1950'erne og 60'erne forsøgte at bombe Sydtyrol tilbage til Østrig. Det slog fejl. I stedet blev der også under indtryk af pres fra FN forhandlet om problemerne. Det har ført til en omfattende selvstyreordning (autonomi). I dag er situationen i Sydtyrol fredelig. De tre nationaliteter: Tyskere, italienere og ladinere deles om magten og de offentlige stillinger. Tyskerne er den største gruppe, da de udgør godt to tredjedele af regionens ca. 600.000 indbyggere. Deres største politiske parti: Südtiroler Volkspartei er stærkt nok til selv at danne regering. Det har det imidlertid aldrig ønsket at gøre. I stedet har det altid indgået koalitionsregeringer med italienske partier. Sådan vil det sikkert også være efter provinsvalgene i november 1998. Italienerne udgør næsten en tredjedel af befolkningen i Sydtyrol. Den lille rest på 10.000 mennesker udgøres af ladinerne. De er kulturelt og sprogligt nært beslægtet med rætoromanerne i Schweiz og friulanerne, der lever i det nordøstlige Italien mellem Venedig, Østrig og Slovenien.

Den sydtyrolske autonomistatus indgår i et balancesystem, der kan være vanskelig at gennemskue: På den ene side er Sydtyrol en autonom provins med absolut tysk flertal, men på den anden er den en del af regionen Trient-Sydtyrol, hvor tyskerne igen udgør et mindretal. I Sydtyrol er der blevet indført en ordning, så de offentlige stillinger besættes proportionalt. Med jævne mellemrum gennemføres der folketællinger, der viser, hvor mange indbyggere der på det tidspunkt identificerer sig selv som tyske, italienske eller ladinske. Ud fra den relative fordeling kan det fastslås, hvor stor befolkningsandelen er. Denne procentvise fordeling bruges så som målestok for de offentlige ansættelser. Det betyder kon-

kret, at da tyskerne udgør totredjedel af befolkningen, bør derfor også to-tredjedele af de offentlige stillinger besættes med tyskere. Tilsvarende gælder for italienerne og ladinerne. For at denne ordning ikke skal forårsage kaotiske tilstande, har myndighederne dog også truffet en anden principbeslutning: Alle Sydtyrols indbyggere skal helst kunne benytte deres eget sprog over for myndighederne. Det forudsætter, at embedsmændene taler mindst tysk og italiensk. Da det ikke altid er tilfældet, har man indført en gulerod i form af løntillæg for dem, der behersker begge de to store sprog.

Den italienske regering er selv begyndt at betegne Sydtyrol-autonomien som en europæisk model, der ikke mindst vil kunne bruges på Balkan. Da også parlamentet i Rom i de senere år har været særdeles positivt indstillet over for selvstyret, taler alt således for, at Sydtyrol-problemet er blevet løst og kan betragtes som et blandt en række positive eksempler på, hvorledes etniske konflikter kan løses i praksis.

Minoritet eller regionalbevægelse?

I Vesteuropa findes der mange mindretal. Alene i Italien kan der tælles 13, herunder franske, græske, kroatisk og albanske. På Sardinien, hvis befolkning selv er et mindretal, findes der en katalansk by med 40.000 indbyggere. I Frankrig findes der ligeledes mange mindretal. Bedst kendt er korsikanerne på Korsika. De nationalistiske korsikanere bruger vold til at fremme deres mål. De gør sig med jævne mellemrum bemærket i aviserne og på TV ved bombeattentater og kidnapninger. Derudover findes der en ring af mindretal i hele Frankrigs periferi. Omkring Calais findes der et nederlandsksproget mindretal. I regionerne Alsace og Lorraine ved grænsen mod Tyskland findes der tysksprogede indbyggere. I hele det sydlige Frankrig tales occitansk, som af franskmænd betegnes som dialekt. I egnen mellem Middelhavet og Pyrenæer-bjergkæden, der adskiller Frankrig og Spanien, findes et katalansk mindretal. På den anden side ud mod Atlanterhavet lever baskere. Endelig findes der et keltisksproget mindretal på halvøen Bretagne.

Frankrig anerkender ingen af disse mindretal, der i stedet karakteriseres som regionale bevægelser. I praksis kan det være vanskeligt at skelne mellem minoriteter og regionalbevægelser. Da det i sidste ende er selvidentifikationen som minoritet, der er afgørende, må det fastslås, at kun de regionale grupper, der opfatter sig selv som minoritet, også er det. Det kan være vanskeligt at afgøre i praksis. Selv om f.eks. størstedelen af de keltisksprogede i Bretagne er stolte af at være bretonere, opfatter kun en del af dem sig selv som minoritet. Tilsvarende gælder i Occitanien. Samtidig findes der grupper af politisk bevidste mennesker, der gør krav på

en minoritetsstatus i Bretagne, men som for en del aktivisters vedkommende ikke eller kun rudimentært besidder de objektive kendetegn for en keltisk minoritet. På Korsika ligger landet anderledes: Her er de fleste korsisksprogede indædte korsikanere; men de udgør ikke befolkningsflertallet. Komparativt set kan en del af mindretalsproblematikken i Frankrig jævnføres med nordfriserne: Selv om de objektive kriterier er givet, betyder det langt fra, at alle medlemmer af en gruppe identificerer sig selv som mindretal. I så fald er der tale om en regional bevægelse med separat sprog, historie og kultur, men uden subjektiv identifikation som minoritet. Det er muligt, at såvel en regional som en minoritetsgruppe med de samme kendetegn findes på samme sted og tid, men med vidt forskellig identitet.

Katalanere, baskere og galiciere

I Spanien lever der foruden spaniere også katalanere, baskere og galiciere. De blev undertrykt af det autoritære Franco-regime fra 1939 til 1975. Det demokratiske Spanien anerkendte deres eksistens og etablerede i forbindelse med en generel regionalisering, som førte til dannelsen af 17 autonome områder, bl.a. selvstyrende provinser med egne parlamenter i Katalonien, Baskerlandet og Galicien. En del af de flere end 7 millioner katalanere bor på de baleariske øer, mens hovedparten lever i Katalonien. Både Katalonien og Baskerlandet er selvstyrende provinser i Spanien, selv om ikke alle katalanere eller baskere bor i dem. Kataloniens hovedstad er Barcelona. Katalanerne er meget bevidste om deres kultur og forsøger at opnå størst mulig selvstændighed. En del nationalister ønsker, at Katalonien skal blive en uafhængig stat. Det er ikke helt utænkeligt, at det vil kunne lade sig gøre, da Katalonien er rigt nok til at blive en selvstændig stat. Alligevel er det ikke særligt realistisk. Spanien vil næppe gå med til en løsrivelse – og på den anden side er den katalanske industri afhængig af leverancer og afsætning i det øvrige Spanien. Desuden har de katalanske nationalister stor indflydelse på det spanske politiske liv, idet de fungerer som støtteparti for den borgerlige Aznar-regering i Madrid. I Katalonien findes der flere katalanske TV-kanaler, radiostationer, skoler og universiteter. Tilsvarende findes der baskisk TV, radio, aviser og skoler i Baskerlandet. Katalanerne bor ikke blot i Katalonien, i Frankrig, på Sardinien eller Mallorca. Også i Valencia-provinsen tales der katalansk. Det påstår i det mindste de katalanske nationalister. Indbyggerne i Valencia hævder derimod, at de taler valenciansk, og at det er et selvstændigt sprog ved siden af katalansk. Her har vi et eksempel på, hvordan et mindretal forsøger at påtvinge en anden befolkning sin opfattelse. I øvrigt anerkender Spanien siden 1975 regionalsprogene katalansk, baskisk og galicisk som officielle sprog. Ka-

talansk er officielt sprog i Katalonien, Valencia-provinsen og på Balearerne.

I Baskerlandet bor over 500.000 baskere. Her findes der en stærk nationalistisk gruppe, der dels arbejder partipolitisk, dels med terror for at opnå baskisk uafhængighed. Den politiske arm hedder Herri Batasuna og er repræsenteret i Baskerlandets parlament. Terrororganisationen hedder ETA og har i næsten 30 år med bomber, attentater og kidnapning forsøgt at fremtvinge Baskerlandets uafhængighed. Efter i de første mange år at have nydt megen sympati hos baskerne, er det i dag ikke længere tilfældet. Stadig færre baskere forstår terroren. Størstedelen er i dag modstandere af vold og politisk terror. De begyndte midt i 1990'erne at protestere højlydt imod ETA. Grunden til, at terrorbevægelsens popularitet bliver stadig mindre, er, at Baskerlandet i de sidste 20 år lige som Katalonien har været en selvstyrende provins. Frem til 1975 var baskisk og katalansk forbudt i Spanien. Derfor blev ETA og tilsvarende katalanske organisationer grundlagt. I sit udgangspunkt var ETA altså en bevægelse, der bekæmpede et baskerfjendtligt diktatur. Siden 1976 er Spanien et demokratisk land, hvor baskerne ikke blot er ligeberettigede, men også støttes aktivt i deres sprog og kultur. Med Baskerlandets selvstyre er ETAs grundlag efterhånden smuldret bort. Baskisk er i dag officielt sprog i Baskerlandet og naboprovinsen Navarra, hvor der også bor mange baskere.

I det nordvestlige Spanien, i hjørnet mellem Portugal og Atlanterhavet, findes provinsen Galicien. Det er også en selvstyrende provins med en særlig kultur og et eget sprog, der tales af ca. 2,5 millioner mennesker. Galicisk er beslægtet med portugisisk. Galiciske nationalister fremhæver derfor gerne, at galicisk tales i Portugal, Brasilien, Angola, Mocambique og andre tidligere portugisiske kolonier. Galicierne hævder, at de er keltiske og derfor er nært beslægtet med de øvrige keltiske folk langs Atlanterhavskysten. Selve navnet Galicien henføres til betegnelsen gælisk. Modsat Baskerlandet og Katalonien er Galicien imidlertid mindre udviklet. Til gengæld er de særdeles stolte og ynder at opremse store galiciske præstationer og galiciere. Undertiden er nogle endog så ivrige, at de fremhæver den spanske diktator Franco og den cubanske Castro som galiciere.

Konfliktløsning

Mindretalsproblemer er i tidens løb blevet forsøgt løst på mange forskellige måder. Herved er så forskellige metoder blevet anvendt som rettigheder, assimilation/tvang/undertrykkelse, fordrivelser/folkeflytninger og folkedrab. Den første metode er i sidste ende den mest effektive. Ved at give mindretallene ret til at leve med deres eget sprog og deres egen kultur, vil det være muligt at løse en konflikt. Det har historien vist i Sønderjylland.

Men der er tale om en træg proces, der kan vare årtier. Den anden metode består i tvang. Man forsøger at tvinge mindretallene til at assimilere sig. De diskrimineres, får måske forbud mod at bruge deres eget sprog, og de har ingen mulighed for undervisning på deres sprog i skolerne. Denne metode har dog vist sig ikke at løse problemet. Tvang fører nemlig til en modreaktion. Selv om mindretallet måske bliver mindre pga. den påtvungne assimilation, vil resten have en stærk selvfølelse. Den tredje metode omfatter folkeflytninger og fordrivelser, hvorved en mindretalsbefolkning transporteres til et andet område. Det kan ske på frivillig eller som regel på tvungen basis.

Endelig er det blevet forsøgt at fjerne mindretalsproblemer ved at dræbe mindretallene. Men heller ikke denne metode har vist sig at være særlig virksom. Medmindre alle medlemmer af et mindretal myrdes, vil der altid være en restgruppe tilbage, som har en endnu stærkere identitet end før, og deres nationale identitet vil for en stor dels vedkommende bygge på folke- drabet. Det styrker sammenholdet og har den modsatte virkning: Mindretallet vil være endnu stærkere end før. Den eneste af disse metoder, der kan accepteres i et demokratisk samfund, er ligeberettigelsen. Kun derved vil der kunne skabes en holdbar løsning. Omvendt gælder det, at mindretal i et demokratisk samfund nødvendigvis må rette sig efter lovene. De kan ikke forsøge at løsrive sig eller gøre oprør mod regeringen uden for de demokratiske rammer.

Det internationale samfund

Mindretal indgår i internationale politiske konflikter. Derfor har de i dag det internationale samfunds opmærksomhed.

CSCE og OSCE

Tilbage i 1975 havde Europas stater plus USA og Canada kunnet enes om en fælles konference om sikkerhed og samarbejde i Europa, som blev afholdt i Helsinki. Den fik den engelske betegnelse CSCE (Conference on Security and Co-operation in Europe). Resultatet var, at der også fremover med jævne mellemrum skulle afholdes sådanne konferencer, der skulle bidrage til afspænding og bedre samarbejde mellem de dengang fjendtlige lande i NATO, Warszawa-pagten samt de neutrale stater i Europa. I de første mange år handlede disse møder om sikkerhedspolitik. Først i 1990 skulle CSCE-konferencen i København tage hul på menneskerettighederne. Da befandt Europa sig midt i en revolutionsproces, hvor diktaturer blev afløst af demokratier. Mindretalsspørgsmålet gik hen og fik central betydning for CSCE-mødet i København. De deltagende stater kunne under ind-

tryk af de skelsættende begivenheder enes om en minimumsstandard for mindretalsrettigheder. Den blev fastlagt i slutpapiret, der både omhandlede de nationale mindretal og udtrykkeligt nævnte sigøjnernes rettigheder. Desuden blev det aftalt at gennemføre et ekspertmøde, der skulle behandle mindretalsspørgsmålet i 1991 i Geneve. I 1992 blev CSCE-mødet afholdt i Helsinki. Her enedes deltagerne om at udpege en højkommisær for nationale mindretal, hvis opgaver bl.a. går ud på at advare om mulige konflikter og at rådgive regeringer om løsningen af etniske konflikter. I 1994 tog CSCE navneforandring til OSCE (Organisation on Security and Co-operation in Europe), da den blev en permanent organisation.

Europarådet

Europarådet betegnes ofte som Europas demokratiske forsamling. Det blev grundlagt i den franske by Strasbourg i 1949 og har især til opgave at beskæftige sig med kulturelle spørgsmål, demokrati og menneskerettigheder. I 1990'erne har Europarådet flere gange drøftet mindretalsproblemer. Kredsen af medlemslande er blevet stærkt udvidet efter 1989 og omfatter efterhånden de fleste europæiske stater. Den parlamentariske forsamling kan give råd og beslutte opfordringer, men den kan ikke vedtage bindende aftaler for medlemslandene. Det kan kun ministerrådet gøre. Når det har accepteret et konventionsudkast, kan Europarådet formelt vedtage det og lægge det ud til underskrift og vedtagelse som lov i de enkelte lande.

I 1992 vedtog Europarådet et charta for mindretals- og regionalsprog, der omfatter en lang række garantier for brugen af sådanne sprog i offentligheden. I 1994 fulgte en egentlig konvention efter. Den hedder rammekonventionen for beskyttelsen af nationale mindretal og fungerer som en bindende norm for de rettigheder, der skal tilstås nationale mindretal i Europa. Desuden kan Europarådets parlamentariske forsamling vedtage anbefalinger (rekommendationer) til ministerrådet.

Den Europæiske Union og NATO

Den Europæiske Union og NATO har i de seneste år taget stilling til mindretalskonflikter. De mange ny demokratiske lande i Østeuropa er alle interesseret i enten et godt samarbejde med EU og NATO eller at blive medlemmer af den ene eller begge organisationer. Her har både EU og NATO krævet, at mindretalsproblemerne først skal være løst, før de østeuropæiske lande vil kunne blive medlemmer. Hermed er der blevet skabt en gulerod, der flere steder har ført til en sikring af mindretallenes rettigheder. Det er en ny form for passiv konfliktløsning. Den aktivt fredsskabende konfliktløsning er til gengæld mindre succesrig: På Balkan var det først

USAs engagement, der fremtvang en fredsordning i Bosnien-Hercegovina, mens EU ingen succes havde.

ECMI

Danmark grundlagde i 1996 sammen med Tyskland og delstaten Slesvig-Holsten European Centre for Minority Issues – det Europæiske Center for Mindretalsspørgsmål (ECMI) i Flensborg, som har til opgave med udgangspunkt i det dansk-tyske grænseland at udforske og forsøge at løse mindretalsproblemer i Europa. Der indsamles viden om mindretal, som stilles til rådighed for forskere og politikere. Desuden inviterer ECMI løbende repræsentanter for mindretal og flertal til at deltage i møder om aktuelle mindretalsproblemer. Ved at mødes på et neutralt sted er det tit muligt at sætte en samtale i gang, som ikke er mulig i hjemlandet. Endelig arrangerer ECMI seminarer for politikere og forskere, der drøfter praktiske mindretalsproblemer.

Mindretalsunionen FUEV

Mindretallene har selv den største interesse i, at konflikterne løses. Det sker bl.a. i form af et internationalt samarbejde mellem mindretal. Allerede i 1949 blev der grundlagt en organisation til dette formål: den Føderalistiske Union af Europæiske Mindretal (tysk: FUEV). FUEV talte i 1998 over 100 medlemsorganisationer, der repræsenterer nationale mindretal i de fleste europæiske lande. Danmark, det danske og det tyske mindretal har traditionelt spillet en vigtig rolle i dette samarbejde og har stillet både generalsekretærer og præsidiumsmedlemmer. FUEV har til formål at arbejde for at løse mindretalsproblemer på en fredelig og demokratisk måde. Den er imod vold og arbejder for, at der vedtages et sæt almengyldige mindretalsrettigheder, som skal sikre mindretallenes situation og forhindre fremtidige konflikter. FUEV har en ambitiøs målsætning, men få midler at arbejde med. Den må finansiere sit arbejde med medlemsbidrag, fondstilsud og hjælp fra Tyskland og Sydtyrol. I FUEV er der kun ansat en generalsekretær og en sekretær. Alt andet arbejde er frivilligt. Til gengæld er opgaverne store, og der er stor geografisk afstand imellem dem, som kræver megen rejseaktivitet fra Bretagne i vest til Centralasien i øst. Alligevel har FUEV kunnet gøre opmærksom på mange mindretalsproblemer.

Konklusion

Europa er et sammensat og mangfoldigt kontinent med mange flertal og endnu flere mindretal. Ovenfor er en række nationale mindretal i Europa

blevet karakteriseret. Herved er der især blevet lagt vægt på de mindretal, der kan eksemplificere de mange forskellige typer mindretal, som findes. En del mindretal indgår i nationale og politiske konflikter, der har forskellige årsager og bygger på vidt forskellige historiske forudsætninger. De fleste lever dog fredeligt sammen med flertal og andre mindretal. Mange steder findes der endog en symbiose mellem nationaliteterne. På trods af talrige nationale konflikter kan det ikke hævdes, at mindretal nødvendigvis indgår i eller er årsag til dem. Faktisk er der tale om undtagelsessituationer, som undertiden skyldes helt andre faktorer end de etniske. Alligevel må de eksisterende konflikter analyseres og så vidt muligt løses. Her findes der en række tiltag i form af f.eks. mindretalslovgivning, bilaterale og internationale aftaler. Endelig arbejder en række internationale institutioner og organisationer med konkrete løsninger. Der findes ingen simple modeller, der kan overføres til andre konfliktområder, men en række positive eksempler kan virke inspirerende for konfliktløsning andetsteds. Det gælder også for det dansk-tyske grænseland.

Litteratur

Her medtages kun udvalgte danske bøger om emnet. Heri findes der litteraturlister, noter og henvisninger, som gør det muligt at finde yderligere informationer om emnet.

Jørgen Kühl (ed.):

Mindretalspolitik

Dansk Udenrigspolitisk Institut, København 1996

Jørgen Kühl:

Tyskere i Øst

Aarhus Universitetsforlag, Århus 1997

Peter Ravn:

Bristede illusioner. Nationale og regionale konflikter i det nye Østeuropa

Gyldendal, København 1996

Povl Skadegård:

Europas nationale mindretal

Grænseforeningens årbog 1975

København 1975

Slesvigsk grænselære

En model for mindretal og modsætninger i nationernes Europa?

Vandkunsten, 7/8, april 1992

Nils Vollertsen m.fl. (ed.):

Nation og mindretal

Historia, Århus 1993

Mindretal i Østeuropa

Estland

	1989
Estere	963.000
Russere	475.000
Ukrainere	48.000
Belarusere	28.000
Finner	17.000
Andre	35.000
I alt	1.566.000

grupperinger	300-800.000
Kasjuber	500.000
Ukrainere inkl.	
Lemker	300.000
Belarusere	250.000
Sigøjnere	50.000
Litauere	12-20.000
I alt	37.900.000

Letland

	1989
Letter	1.388.000
Russere	906.000
Belarusere	120.000
Ukrainere	92.000
Polakker	60.000
Litauere	35.000
Andre	66.000
I alt	2.667.000

Belarus

	1989
Belarusere	7.905.000
Russere	1.342.000
Polakker	418.000
Ukrainere	291.000
Jøder	112.000
Andre	84.000
I alt	10.152.000

Ruslandske Federation

Litauen

	1989
Litauere	2.924.000
Russere	344.000
Polakker	258.000
Belarusere	63.000
Ukrainere	45.000
Andre	41.000
I alt	3.675.000

	1989
Russere	119.866.000
Tatarer	5.543.000
Ukrainere	4.363.000
Tjuvash	1.774.000
Bashkorter	1.345.000
Belarusere	1.206.000
Mordvinere	1.073.000
Tjetjenere	899.000
Tyskere	842.000
Udmurtere	715.000
Mari	644.000
Kazakher	636.000
Jøder	551.000
Avarer	544.000
Armenere	532.000

Polen

	skøn 1988
Polakker	ca. 36.000.000
Tyskere, inkl. regionale	

Buriater	417.000	Sigøjnere	81.000
Ossetinere	402.000	Tjekker	59.000
Kabardinere	386.000	deraf:	
Jakuter	380.000	Tjekker	54.000
Darginere	353.000	Mæhrer og	
Komisyryater	336.000	Schlesiere	5.000
Azerbajdzhanere . . .	336.000	Andre	50.000
Kumyker	277.000	I alt	5.269.000
Lezghinere	257.000		
Ingusheter	215.000		
Tuvinere	206.000		
Moldovere	173.000		
Kalmyker	166.000		
Sigøjnere	153.000		
Karachayere	150.000		
Komipermiakker . .	147.000		
Georgiere	131.000		
Uzbekere	127.000		
Karelere	125.000		
Adygeyere	123.000		
Koreanere	107.000		
Laker	106.000		
Andre	1.416.000		
I alt	147.022.000		

Ukraine

1989

Ukrainere	37.419.000
Russere	11.356.000
Jøder	487.000
Belarusere	440.000
Moldovere	325.000
Bulgarere	234.000
Polakker	219.000
Ungarere	163.000
Rumænere	135.000
Andre	693.000
I alt	51.471.000

Ungarn

Skøn 1996

Tjekkiske Republik

1991

Tjekker	9.773.000
deraf:	
Tjekker	8.373.000
Mæhrere	1.356.000
Schlesiere	44.000
Slovakker	308.000
Andre	218.000
I alt	10.299.000

Ungarere	9.057.000
Tyskere	200.000
Slovakker	110.000
Sydslaver	90.000
Rumænere	25.000
Andre	10.000
Sigøjnere	600.000
I alt	10.002.000

Rumænien

1992

Slovakiet

1991

Slovakker	4.512.000
Ungarere	567.000

Rumænere	20.354.000
Ungarere	1.620.000
Sigøjnere	410.000

Tyskere	119.000
Andre	257.000
I alt	22.760.000

Moldova

<i>1989</i>	
Moldovere	2.795.000
Ukrainere	600.000
Russere	562.000
Gagauzere	153.000
Bulgarere	88.000
Jøder	66.000
Andre	71.000
I alt	4.335.000

Slovenien

<i>1991</i>	
Slovenere	1.718.000
Kroater	54.000
Serbere	47.000
Muslimere	27.000
Andre sydslaver ...	9.000
Jugoslaver	12.000
Andre/ukendte	96.000
I alt	1.963.000

Kroatien

<i>1991</i>	
Kroater	3.736.000
Serbere	582.000
Muslimere	43.000
Andre sydslaver ...	38.000
Jugoslaver	106.000
Andre/ukendte	279.000
I alt	4.784.000

Bosnien-Hercegovina

<i>1991</i>	
Muslimere	1.906.000
Serbere	1.369.000
Kroater	756.000
Andre sydslaver ...	12.000
Jugoslaver	240.000
Andre/ukendte	82.000
I alt	4.365.000

Montenegro

<i>1991</i>	
Montenegrinere ...	380.000
Muslimere	90.000
Serbere	57.000
Albanere	41.000
Kroater	6.000
Andre sydslaver ...	1.000
Jugoslaver	26.000
Andre/ukendte	14.000
I alt	615.000

Serbien

<i>1991</i>	
Serbere	6.428.000
Albanere	1.687.000
Ungarere	345.000
Muslimere	237.000
Montenegrinere ...	140.000
Kroater	133.000
Andre sydslaver ...	56.000
Jugoslaver	318.000
Andre/ukendte	447.000
I alt	9.791.000

Bulgarien

<i>1992</i>	
Bulgarere	7.271.000
Tyrker	800.000

Sigøjnere	313.000
Andre	103.000
I alt	8.487.000

Albanien

1989

Albanere	3.118.000
Grækere	59.000
Andre	6.000
I alt	3.183.000

Makedonien

1994

Makedonere	1.379.000
Albanere	479.000
Tyrker	82.000
Sigøjnere	47.000
Muslimere	23.000
Serbere	40.000
Andre sydslaver . . .	5.000
Jugoslaver	0
Andre/ukendte	20.000
I alt	2.075.000

Mindretal i Vesteuropa

<i>Land</i>	<i>Mindretal</i>	<i>Land</i>	<i>Mindretal</i>
Danmark	Tyskere	Frankrig	Flamlændere
Sverige	Samer Finner Tornedalsfinner		Bretonere Tyskere Letzeburgere Occitanere Korsikanere Baskere Katalanere Sigøjnere
Norge	Samer Kvener	Spanien	Baskere Katalanere Occitanere Aragonesere Valencianere Asturianere Galicier Sigøjnere
Finland	Samer Finlandsvenskere Ålændinge Sigøjnere	Schweiz	Rætoromanere
Tyskland	Danskere Frisere Sorbere Sigøjnere (roma/sinti) Polakker	Østrig	Tjekker Burgenland-kroater Slovenere Sigøjnere Ungarere
Nederlandene	Frisere	Italien	Tyskere (Sydtyrol) Tyskere (sprogøer) Ladinere Friulanere Slovenere
Belgien	Tyskere		
Luxemburg	Letzeburgere		
Storbritannien	Skotsk-gælere Lallandere Skotter Walisere Cornwallisere Irsk-gælere		
Irland	Irsk-gælere		

Kroater
Franskmænd
Frankoprovençalere
(flere grupper)
Occitanere
Grækere
(flere grupper)
Albanere
(flere grupper)
Sardinere
Katalanere
Sigøjnere

Grækenland Tyrker
Makedonere
Albanere
(flere grupper)
Aromunere
Bulgarere
Pomakker

Beretning om GRÆNSEFORENINGENS virksomhed i året 1. april 1997 - 31. marts 1998

Grænseforeningens Forretningsudvalg har under forsæde af undertegnede formand for Grænseforeningen i regnskabsårets løb afholdt møder: 14. maj, 6. og 15. september, 14. og 24. oktober, samt 17. december 1997, desuden 4. februar og 20. marts 1998, i alt otte møder.

I de stående udvalg er der i årets løb blevet afholdt fire møder i Organisationsudvalget og i Oplysningsudvalget, ligesom de to udvalg har afholdt tre fællesmøder. De øvrige udvalg: Lotteri-, Dybbøldags-, Landbrugs- og Røhsmindeudvalgene har afholdt hver deres årlige møde. Hvert udvalg aflægger sin egen årsberetning.

På de møder i Grænseforeningens Hovedstyrelse, som har været afholdt i årets løb: 6. september, 25. og 26. oktober 1997 samt 21. marts 1998 er Hovedstyrelsens medlemmer blevet holdt orienteret om udvalgenes arbejde.

Et gennemgående emne på møderne i årets løb i Forretningsudvalget og i Organisations- og Oplysningsudvalgene har været, hvilke aktiviteter der skulle iværksættes for at tilstræbe en stabilisering af Grænseforeningens medlemstal, som i disse år viser en nedadgående tendens. Forskellige tiltag har været drøftet, og følgende beslutning blev truffet:

- Til stimulering af lokalforeningernes virksomhed ansættes en *foreningskonsulent* i en periode af foreløbig to år. Denne ansættelse fandt sted pr. 1. april 1998.
- Der etableres en *telemarketing kampagne* over for potentielle medlemmer. Første periode af denne kampagne løb 30.3. - 27.4. 1998 og gav 82 nye medlemmer. Næste kampagneperiode begynder medio august 1998.
- Der afholdes et *seminar for turistvognmænd* for at stimulere interessen for Sydslesvig som turistmål. Dette seminar fandt sted 18.-20. marts 1998 med 25 deltagere.
- Der afholdes et *foreningsleder-seminar for lærere* med det formål at øge interessen for at gå ind i lokalforeningernes arbejde hos

lærere, der igennem salg af Dybbølmærker og besøg af gæstelærer fra Sydslesvig i forvejen har kontakt med foreningen. Seminaret fandt sted 1.-3. marts 1998 med 23 deltagere. Et dubleringsseminar finder sted 8.-10. november 1998 med omtrent samme antal deltagere.

Retningsgivende for det beskrevne arbejde er følgende udtalelse, der blev afgivet på Hovedstyrelsens møde den 25. oktober 1997:

»Grænseforeningen hilser som Danmarks største nationale forening med glæde, at der er opstået en fornyet diskussion om dansk identitet og kultur.

Skal Danmark kunne yde et bidrag til europæisk samarbejde og bygge bro til fremmede, er det vigtigt, at alle danske er sig deres kultur bevidst.

I denne situation ønsker Grænseforeningen at pege på det danske mindretal syd for grænsen. Omkring 50.000 danske sydslesvigere former - midt i en tysk hverdag - deres tilværelse på grundlag af danske og nordiske værdier.

Grænseforeningens formål er at virke til støtte for danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, samt at styrke og udbrede kendskabet til grænselandets forhold.

Grænseforeningen opfordrer til, at mindretallet følges med øget interesse, og at flere gennem medlemskab af en af Grænseforeningens 160 lokalforeninger og ved besøg i Sydslesvig lærer mindretallet nærmere at kende og dermed giver identitetsdebatten et konkret indhold.«

Denne udtalelse er blevet til på baggrund af en diskussion i Hovedstyrelsen om de forudsætninger, som det omkringliggende samfund giver Grænseforeningen at arbejde under, og som blev beskrevet i foreningens medlemsblad »GRÆNSEN« i juni 1997:

1. Det europæiske samarbejde medfører, at statsgrænserne mister mere og mere af deres betydning.
2. Tyskland er ikke Danmarks fjende. Vor selvforståelse står ikke mere »i modsætning« til Tyskland. Tyskland er et demokrati.
3. Det danske mindretal i Sydslesvig har ikke længere en genforening med Danmark som mål for sit virke. I stedet søger man sin selvforståelse som nationalt mindretal i en demokratisk tysk stat.
4. Unge over hele verden samles i dag i en global fælleskultur, der ligger fjernt fra det nationale toneleje, som vi andre hidtil har bevæget os i.

5. Identitetsdebatten har fået en ny drejning. I stigende grad interesserer vi os for nationale mindretal ude i Europa, samtidig med at interessen for vor egen identitet er stigende.
6. De nye østeuropæiske demokratier ønsker at etablere nye nationalstater, men ønsker samtidig integration i et fælles Europa.
7. Danmark er på vej til at blive et multietnisk samfund.

Det er under disse forudsætninger en uændret opgave for Grænseforeningen at markere sig som den store nationale forening, der samler den danske befolkning omkring støtten til Sydslesvig.

På årets ordinære Sendemandsmøde 25. og 26. oktober 1997 blev tidl. minister Torben Rechendorff nyvalgt som 1. næstformand. Ungdomsskoleforstander Wolfgang Dibbern blev genvalgt som 2. næstformand. Der var ligeledes genvalg af revisorerne, statsautoriseret revisor Jens Haugbyrd og statsautoriseret revisor Leif Faurum.

Grænseforeningens kulturpris blev tildelt forfatteren Karin Johannsen-Bojsen, Flensborg. Louis Nielsen og Hustrus Legat tildeltes Grænseforeningen, Sønderjyds Forening for Hørsholm og Omegn og blev modtaget af foreningens formand, P.H. Lundbjerg Hansen.

Kontingentet fra lokalforeningerne til hovedforeningen blev fastsat til 43 kroner per husstand. Skoler og enkeltpersoner, der ikke er tilsluttet nogen lokalforening, betaler fortsat 100 kroner om året i kontingent.

»Nationalstaten i dag og i morgen« var titlen på en paneldebat, som blev afholdt i forbindelse med Sendemandsmødet under medvirken af tidl. højskoleforstander Frederik Christensen, højskoleforstander Knud Erik Therkelsen, universitetslektor Henrik S. Nissen og forstander Dieter Paul Küssner. Indlæggene og den efterfølgende debat blev offentliggjort og vedlagt som bilag til »GRÆNSEN«, marts 1998.

I november 1997 var en delegation af 20 organisationsfolk og politikere fra Sydslesvig gæster hos Folketingets præsidium på Christiansborg. Grænseforeningen supplerede gæstebudet med først at modtage delegationen på kontoret og dagen efter med at arrangere et besøg hos Malmø kommune, hvorved delegationen kunne sammenligne vilkår fra deres egen grænseregion med Skånes.

Den 8. januar 1998 åbnede Folketingets Formand, Erling Olsen, en kunstudstilling på Christiansborg med titlen »Sydslesvigske Billeder«. Syv sydslesvigske billedkunstnere er fælles om denne vandrestilling, som er kommet i stand i samarbejde mellem »Det sydslesvigske Billedudvalg« under SSF, »Sammenslutningen af danske kunstforeninger« og Grænseforeningen. Efter nedtagningen på Christiansborg 1. februar vandrer udstillingen rundt i Danmark i hele 1998 og muligvis også 1. halvår 1999.

Grænseforeningens medlemstal var ved udgangen af marts 1998:

34.635. Et år tidligere var tallet på 36.383, så der er tale om en nettotilbagegang på 1.748 medlemmer. Der er i årets løb blevet ny-indmeldt i alt 1.404, og 3.152 har forladt foreningen. 250 skoler var pr. 31. marts 1998 medlemmer af Grænseforeningen. Det er en stigning på 35 i løbet af året.

Den 18. april er Dybbøldag. I 1998 faldt dagen på en lørdag. Normalt foregår salget af Dybbølmærket på en almindelig hverdag, men man besluttede i Dybbøldagsudvalget i år at lade Dybbølmærkerne sælge på denne lørdag. Regnskabet for salget er endnu ikke opgjort, men overskuddet tegner til at blive en smule mindre end i 1997.

»Det sønderjydske Lotteri« sluttede med et meget tilfredsstillende resultat i 1997. Overskuddet blev på 1.6 mio. kroner. Heraf bruger lokalforeningerne 390.000 kroner til deres eget venskabsarbejde med Sydslesvig. Det øvrige overskud disponeres af Forretningsudvalget til støtte til Sydslesvig efter samråd med Undervisningsministeriets 5-mandsudvalg og de sydslesviske organisationer.

Under budgetforhandlingerne i foråret bekræftede Grænseforeningen over for 5-mandsudvalget, Sydslesvigsk Forening og Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, at man bevilliger 2 mio. kroner til renovering af »Flensborghus«, som ifølge planerne i fremtiden skal rumme administrationen af de to ovennævnte organisationer. Dette beløb er lovet på betingelse af, at renoveringen bliver gennemført planmæssigt.

Foreningens driftsindtægter udgjorde i alt kr. 10.045.000, der fordeler sig med kr. 2.456.000 i overskud fra Dybbøldagsindsamlingen og Det sønderjydske Lotteri, kontingentindtægter kr. 774.000, andel i Tips- og Lotto-midler kr. 412.000 samt bidrag fra fonde og andre sponsorer kr. 907.000. Fra Grænsefonden indgik kr. 2.334.000, medens afkast af egen formue androg kr. 2.234.000. I årets løb modtog Foreningen frie arvemidler for i alt kr. 928.000.

Støtten til Grænselandet udgjorde kr. 1.916.000, medens der anvendtes kr. 3.369.000 til oplysning, medlemskontakt, udgivelse af publikationer, samt anden kommunikation. Til administration, anskaffelser og nedskrivninger anvendtes kr. 3.355.000. Årets arvemidler henlagdes til Legatkonto til fri rådighed, og endelig overførtes kr. 450.000 til dispositionskontoen, der herefter udgør kr. 2.450.000.

I årets løb har Grænseforeningen medvirket ved omdannelsen af »Det Unge Grænseværn« til en fond og desuden medvirket ved oprettelsen af fondene »Betty Leckbands Mindefond« og »Edel og Jens Møller Overgaards Arv«. Administrationen af de tre fonde varetages af Grænseforeningen. Herefter administrerer Grænseforeningen ved regnskabsårets udgang midler for i alt kr. 87.6 mio., hvoraf kr. 51.2 mio. hidrører fra midler, som en række fonde og legater m.v. med tilknytning til grænselandet har indlagt til forvaltning i Grænseforeningen.

Grænseforeningen har til støtte for det danske mindretal i Sydslesvig og for Grænselandet i øvrigt formidlet støtte fra anden side for i alt kr. 69.6 mio., heraf alene fra den danske stat kr. 67.3 mio.

For regnskabsmæssige detaljer henvises i øvrigt til »Årsregnskab 1997/1998 for Grænseforeningen«.

Grænseforeningens medlemsblad »GRÆNSEN« udkommer fire gange om året: I marts, juni, september og december. Det sendes til alle foreningens medlemmer, ligesom Grænseforeningens årbog, der i 1998 er skrevet af museumsinspektør Inge Adriansen, Sønderborg. Bogens titel: »Det sønderjyske kaffebord - et samspil mellem nationalpolitik og kosttradition«. Udover det berømte kaffebords historie er der en snes gode sønderjyske kageopskrifter.

*Bent A. Koch, Grænseforeningens formand
26. august 1998*

Grænseforeningen

Forretningsudvalg

Tidl. chefredaktør Bent A. Koch, Odense (formand)
Tidl. minister Torben Rechendorff, Nærum (1. næstformand)
Forstander Wolfgang Dibbern, Højer (2. næstformand)
Viceskoleinspektør Folke Hansen, Vordingborg
Tidl. amtsrådsmedlem Ruth Jensen, Grindsted
Tidl. skoleinspektør Ove Nissen, Gråsten
Forstander Karl Sommer, Odense

Hovedstyrelse

Kredsvalgte: Frisørmester Kjeld Landin Thomsen, Herlev, prokurist John Dahl, Ballerup, Tove Madsen, Solrød Strand, tidl. skoledirektør Arne Tandrup, Hillerød, Inger Kildeby Nielsen, Tølløse, frimærkehandler Erling Nielsen, Fuglebjerg, viceskoleinspektør Folke Hansen, Vordingborg, overlærer Jytte Nielsen, Nørreballe, sognepræst Flemming Anker, Rønne, forstander Karl Sommer, Odense, overlærer Rasmus Laursen, Tommerup, skoleleder Minna Bøgebjerg, Gudme, overlærer Aage K. Riber, Løkken, Heike Lütt, Aalborg, landbrugslærer Jørgen Bruun Christensen, Nykøbing M., arkitekt Torben Skødt, Viborg, advokat Chr. Staugaard Nielsen, Allingåbro, Ellen Johanne Eisum, Risskov, skoleinspektør Hans Bladt, Skanderborg, oberstløjtnant Knud Ulrick Madsen, Juelsminde, Kirsten Schmidt, Ringkøbing, tidl. amtsrådsmedlem Ruth Jensen, Grindsted, overlærer Sigrid Andersen, Agerskov, Lisbet Skau, Vøjens, tidl. skoleinspektør Ove Nissen, Gråsten, overlærer Marie Hess, Nordborg, forretningsfører Svend Kristiansen, Højer.

Tingvalgte: Udviklingschef Elisabeth Arnold MF, Århus, tidl. minister Knud Enggaard, Skovlunde, gårdejer Ebbe Fink-Nielsen, Gråsten, lektor Henning Gjellerod MF, Holstebro, gårdejer Filt Jensen, Sønderborg, stiftamtmand Ole Perch Nielsen, Aabenraa, tidl. bankdirektør Hans Paaschburg, Rungsted Kyst, overlærer Inger Stilling Pedersen, Randers, amtsborgmester Kresten Philipsen, Aabenraa, gårdejer Peder Sønderby, Tofthund.

GRÆNSEFORENINGENS formål er at virke til støtte for danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, samt at styrke og udbrede kendskab til grænselandets forhold.

MOLDOVA:

Moldovere
Ukrainere
Russere
Gagausere
Bulgare
Jøder

SCHWEIZ:

Tysk-schweizere
Welsch-schweizere
Tessinere
Røtoromanere

UNGARN:

Ungare
Sigøjnere
Tyskere
Slovakker
Andre

ESTLAND:

Estere
Russere
Belarusere
Ukrainere
Andre

LETLAND:

Letter
Russere
Belarusere
Ukrainere
Andre

